De Heraut

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de REDACTIE; Abonnementen en Advertentiën aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Warmoesstraat 106, Amsterdam.
Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 3 December 1882. N°. 258.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden ƒ1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureel 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz, en aan het Bureel, Warmoesstraat 106, te Amsterdam.
Advertentiën: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. per regel.

„Niet de Heilige Schrift, maar de Christus!"

XII.

Met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid en met den mond belijdt men ter zaligheid.
Rom. 10 : 10.

Nu de gang naar Christus af is gebakend (1. de Bijbel van Jezus; 2. het getuigenis van het apostolaat en 3. de Heilige Geest werkende door het ambt), nu dient nog een ander niet minder gewichtig punt ter sprake gebracht: t. w. het binden der *zaligheid* aan het *belijden*. »Met den *mond*, zegt de heilige apostel Paulus, *belijdt* men ter zaligheid."

Alvorens hiertoe over te gaan, vooraf echter een woord over den »zielsstaat" en den »zielstoestand" van hen, die wegens de *onmondigheid* hunner jaren, nog geen *mond* hebben om te *kunnen* belijden.

Schromelijk toch is metterdaad de verwarring die in het catechetisch onderwijs, in de predicatiën, in de dogmatiek, ja tot in de ethiek en de opvoedkunde ontstaat, doordien men die zoo noodzakelijke opmerking slag op slag uit het oog verliest.

Wie handelt van de *korenair* bedoelt daarmeê *altoos* een *volwassen* korenplant, met wortelvezelen in den bodem en een opwaarts geschoten stengel, waar halmen en airen aan uitgroeiden; maar denkt *nooit* aan een pas uit de kluit geschoten *kiempje*.

Wie van een *duif* spreekt, bedoelt *niet* het onooglijk, onbeholpen wezentje, dat nog in zijn nestvederen wegkruipt onder moeders vleugelen, maar denkt aan een prachtig gevederden vogel die opschiet in de wolken en klapwiekend neêrzijgt naar omlaag.

En zoo ook, wie gewaagt van een *ei*, heeft niet het oog op eenig geel vocht, hangend in een kalkvlies, gelijk het in de geslachte kip zoo vaak gevonden wordt, maar denkt daarbij uitsluitend aan het voltooide ei, dat in zijn harde schaal ovaal naar beneden en ronder naar omhoog glooiend, u vaak bekoorde door zijn levendige blankheid.

Dien algemeenen, overal elders geldenden regel behoorde men dus ook toe te passen op het kind van God en op den zondaar. Zoo dikwijls van den mensch sprake is, 'tzij in zijn verlorenen, 'tzij in zijn begenadigden staat, ware het goed, eens vooral zich wel in te prenten, dat men alsdan sprak van het kind van God en van den zondaar in den staat van mondigheid; als van volwassenen, 'tzij in de boosheid, 'tzij in de genade; kortom van een zielsstaat en zielstoestand, die zich volkomen openbaarden naar hun inwonenden aard.

Al wat op het nog niet geboren, pas geboren, of nog onmondige kind betrekking heeft, diende men dan uit zijn bespreking te verwijderen, en de dingen uitsluitend zóó te bespreken, als ze zich vertoonen en zijn in den tot heldere bewustheid ontwaakten mensch.

Niet, dat men daarom de bespreking van het kind (nog niet geboren, pas geboren of nog onmondig) achterwege kon laten. Verbeeld u een plantenkunde, die verzuimde u de ontwikkeling van de kiem uit den zaadkorrel en van den stengel uit de kiem te onderwijzen! Neen, maar om die voorbereidende toestanden en dien voorloopigen zielsstaat apart en naar den eisch van het kind te bespreken.

Ongerijmd is het, dat onze boeken over leerstellige godgeleerdheid bijna nooit dit punt uitvoerig behandeld hebben, en zeker niet de minste verdienste van het *Examen van Tolerantie* is het, dat het juist dit uiterst gewichtig punt zoo fijn en diep mogelijk heeft opgehaald.

Predikanten, die deze fijnere onderscheidingen met den naam van »haarkloverijen" bestempelen, weten niet wat ze verwerpen. Ze zouden eens merken, hoeveel hols en oppervlakkigs er uit hun predicatiën verdwijnen zou, indien ze van die »haarkloverijen" en »splinterige" vragen wat meer notitie namen.

In hun dokter loven ze het, indien hij haar- en ragfijn elk vezeltje van hun zenuwen weet te schiften en te onderscheiden en bestempelen kan met een eigen naam; zelfs in hun kruidenier zullen ze het eeren, indien hij in de koffiesoorten de onmerkbare schakeeringen van Preanger bruin, Java bruin en Menado en wat niet al uiteen weet te houden. Ja op elk gebied zullen ze oordeelen, dat fijne onderscheiding de eenig ons gebodene weg tot helderheid van oordeel is.

Maar op *eigen* terrein, weet ge, neen, dan moet het maar zoo in den grove, op het ruwe af, zoo in het algemeen er om of er over heen praten, en als anderen uit ouder boeken dan komen aantoonen, dat men toch ook in deze heilige dingen voorzichtiger onderscheiden kon, dan heet dat »verouderde haarkloverijen" ophalen, die niet meer passen voor onze eeuw. Let wel, voor een eeuw, die juist op elk ander terrein de fijnste onderscheidingen wil.

o, De ziel schreit er bij. Maar zullen we u zeggen, wat in onzen tijd de opleiding onzer predikanten is? Dit, dat ze haarfijn leeren onderscheiden tusschen element J. en element E². en element P. en element D., waaruit de boeken van Mozes zullen bestaan, maar dat ze over het leven der zaligheid en over den weg ten leven ongeveer even weinig weten als Columbus toen hij op de ontdekking van Amerika uittoog.

En wat is hiervan nu het gevolg geweest?

Sta toe, dat we het u duidelijk maken. Toen de godgeleerden zoo ongelooflijk slordig (want dat is het ware woord), met de zielkundige vraagstukken omsprongen, heeft de wijsbegeerte haar kans schoon gezien, om haar vernederde zuster de loef af te steken, en heeft gezegd: Ik zal die zielkunde eens onderhanden nemen.

En zie, toen heeft de wijsbegeerte op haar manier diezelfde teedere en fijne vraagstukken van *natuurlijke* zij gaan bezien, die het *Examen van Tolerantie* reeds een eeuw geleden bij *genade*licht had beschouwd, en is alzoo tot slotsommen gekomen, die principieel tegen het Christendom overstaan. Een heidensche zielkunde bij een Christelijke reddingsleer!

En, wat nu het zonderlingste nog van alles is, toen hebben de Vermittelungs-theologen die op Comrie, Holtius, Van der Groe en anderen als op een nachtschool neêrzagen en van hún onderscheidingen niets hooren wilden, zich verlaagd, om die *heidensche* distinctiën met alle zorge na te praten, en een vertoon van diepe geleerdheid pogen te maken door *Christelijke* bloemen te borduren op de draden van zoo *heidensch* stramien.

Eén hoofdonderscheiding is hun daarbij boven alles lief geworden, die van het *onbewuste*.

Wijsgeerige zielkundigen hadden namelijk de in den grond volkomen juiste opmerking gemaakt, dat er vaak meer in den mensch inzit, dan er uitkomt, en dat wel, doordien veel, dat reeds bestanddeel van zijn leven uitmaakt, nog niet opklom tot zijn bewustzijn, nog geen deel vormde van het denken zijns geestes.

En dat vond men toen, o, zoo prachtig!

Want zie, daarmeê was men toen opeens van alle banden der dogmatiek af. Al dat leerstellig bepalen werd als ballast over boord geworpen.

En zonder zich voorts aan iets *bepaalds* te binden, sprak men nu zoo heerlijk vrij en zoo roerend schoon over aspiratiën van het hart, over heilige gewaarwordingen, over teedere levensritselingen en wat dies meer zij, dat het waarlijk, een oogenblik vooral, de mystieke zielen streelde.

En wat ook te pas kwam. Door op zulk een wijs het *onbewuste leven* op den voorgrond te schuiven, maakte men zich het kerkelijk verkeer en den maatschappelijken omgang o, zooveel makkelijker! Want natuurlijk, als ik mij in gewonen zin aan de Schrift houd en tot *belijdenis met den mond* kom, om zalig te worden, dan is er weinig tegen in te brengen, dat die velen in onze omgeving, die *niets* belijden, en vooral *met den mond* nooit iets belijden, ons geen recht geven, om in hen begenadigden te zien.

Zoo komen er dan grenslijnen. Een lijn dwars over het veld. Rechts zij die metterdaad *met den mond belijden*, en links zij die niets belijden en indien ze den mond nog eens opendoen, wel verre van te belijden, veeleer tegenpruttelen en allerlei bezwaar te berde brengen.

Dat brengt u dan weêr in de onaangename noodzakelijkheid om met zulke menschen te breken, om zulke personen op kerkelijk terrein zekere rechten te betwisten, en zijn ze predikanten, hun ontzegging te beteekenen van hun ambt.

Dat nu is pijnlijk!

Het bezorgt u zoo licht den naam van kettermeester.

Het ontsteelt u den wierook en de genegenheid van veel lieve kringen en van veel gevende kringen en van veel invloedrijke kringen.

En erger nog, de wetenschappelijke en buitenstaande wereld, ontzegt u alsdan, als »harde drijver" de eere uws naams.

Is het dan zoo onbegrijpelijk, dat anders eerzame en eerbare broederen, voor dit pijnlijk dilemma geplaatst, zwichten en met beî hun handen die prachtige en zoo gelegen komende onderscheiding aangrijpen van het *onbewuste* leven?

Want zie, nu valt al dat pijnlijke en harde en stuitende opeens weg.

Een jongedochter zal zich in liefde verbinden aan een *niet* belijdend jongeling. Geen nood! Ziehier, de theorie van het *onbewuste* en van de aspiratie! Het komt er wel niet uit, maar wie weet of het er niet in zit. Zij, de liefhebbende maagd, zal het *onbewuste* leven koesteren en ontluiken doen.

Een moeder heeft zorg over haar kind; want het belijdt niet; eer praat het tegen. Geen nood, vrome vrouw! Neem uw toevlucht slechts tot de leer van het *onbewuste*, en opeens hebt ge met den genadestaat van uw kind vrede. Gij ziet het wel niet, eer merkt ge vijandschap, maar het kan er toch in zijn.

Vrome, edele modernen of half-modernen treden op en boeien u door hun aspireerend gebed en hun diepe taal. Maar zij belijden niet. Eer het tegendeel. Maar nog eens, wat nood, o, man in het ambt, voor uw collega! Arm in arm kunt ge met hem saâmgaan. Want immers, ook op hem past ge maar toe die hooggeloofde theorie van het »onbewuste".

En wat ook niet onprofijtelijk is. Datzelfde mes snijdt ook naar den anderen kant.

Zie toch, daar is nu een persoon in de gemeente, die blijkbaar over de heilige dingen doorgedacht heeft, er veel van en over las, er in gekonfijt is, en een scherp oordeel des onderscheids ontving. Een man met geestelijke voelhorens!

Zulk een persoon is uitermate lastig, enzij men van meet af den moed hebbe, om de meerderheid van zijn geestelijke kennis te erkennen en van hem te willen leeren.

Maar doet men dat niet, dan is zulk een man een druk op al het predikwerk. Niets vlot. Men kan toch niet voldoen.

Nu valt intusschen niet te ontkennen, dat zulk een man *belijdt met den mond*. Dat feit is er. En te beoordeelen, of daar ook achter ligt: een gelooven met het hart ter rechtvaardigheid, gaat boven 's menschen macht.

Hoe nu aan den druk van zoo hinderlijk knap persoon te ontkomen?

En zie, nogmaals biedt zich dan de leer van het *onbewuste* aan, en al spoedig stilt de prediker zijn consciëntie in deze drogrede: »Het Koninkrijk Gods bestaat niet in woorden maar in kracht. Die er zoo den mond vol van hebben, meenen er meestal niets van. De stillen in den lande, die *niets belijden*, dat zijn eigenlijk Gods echte kinderen. En daarom die man, die zoo helder en zoo voluit alles *met den mond belijdt*, neen, die *kan* niet op den weg der zaligheid wezen!"

Ja, daar zelfs blijft het niet bij, en als men eenmaal zijn consciëntie op zulk een wijs gestild heeft tegenover een enkel geestelijk-critisch persoon in zijn eigen gemeente, dan laat men zich al spoedig verleiden, om geheel dezelfde drogrede ook toe te passen. op heel die groote schare in de kerke Christi, die bij vernieuwing aandringt op kloek en moedig en zuiver *belijden* van de belijdenis der vaderen.

»Het leven is toch de hoofdzaak, aldus spreekt men alsdan onder malkanderen. Niet op het roepen *Heere! Heere!* komt het aan, maar op het doen van den wil des Vaders, die in de hemelen is. Hoe zouden dan die lieden die *op de leer* zoo aandringen, op het rechte pad kúnnen zijn? Neen, neen al dat dringen op de leer is maar een bedeksel voor de ontstentenis van het echte leven. Farizeën zijn dat, die menschen, die *met den mond belijden* willen ter zaligheid. Het staat wel zoo in Rom. 10: 10, maar wie gelooft nog aan letterlijke inspiratie bij een man als Paulus. Hoe meer leer, hoe minder leven; en dus hoe minder leer op des te meer leven hoop. Ziet ge, op dien half modernen collega, die ten minste nog luisteren wil, als ik hem het heilige uitleg, op hem zou ik nog hoop hebben; het onbewuste leven kón immers in hem zijn; maar dien steil gereformeerden ambtgenoot, neen ik kan hem niet zetten. Zoo dood, zoo zonder leven als het is bij dien man, die altoos maar ter zaligheid wil *belijden* met den mond!"

Veel op alle manier is dus het voordeel, dat de irenische predikers uit die wijsgeerige theorie van het *onbewuste* leven wisten te filtreeren.

Het maakte, dat ze hun dogmatiek op zij konden schuiven; zich baden konden in den stroom van de wildste mystiek, in nog wilder fantasie beelden af kaatsend; hun predicatiën konden vullen met een bestanddeel, dat prikkelde en wèl interessant leek, en alzoo veel ledigs bedekte; dat ze van lastige pruttelaars in hun gemeente zich in clericale hoogheid konden afwenden; en, *last not least*, tegenover de schare die aan de belijdenis der vaderen nog vasthoudt, een houding konden aannemen, die hun onvriendelijken toon over deze belijders al even verklaarbaar maakte als hun vriendelijker toon in den omgang met modernen.

KUYPER.

„Heere, waarom verstokt Gij ons hart!"

Heere, waarom doet Gij ons van uwe wegen dwalen, waarom verstokt Gij ons hart, dat wij U niet vreezen? Keer weder om uwer knechten wil, de stammen uws erfdeels.
Jes. 63 : 17.

Ook bij den geloovige woont de zonde nog in, en hij *kan* ze niet uit het huis zijner ziel uitzetten. Dat komt niet aan hem, maar aan God toe, en God doet dat eerst in zijn sterven. Maar zoolang hij hier leeft, moet hij de uitnemende kracht der genade dáárin betoonen, niet, dat hij de zonde uitbant, maar veel meer dat hij, *met de zonde als inwoonster bij zich*, haar meester wordt en overwint. »*De zonde zal over u niet heerschen!*"

Wie zegt: »Ik ban de zonde", die kent de zonde niet. Die houdt de zonde voor hoogstens een vuil stof, dat hij met kloppen en borstelen wel uit zijn kleed kan krijgen, en die weet niet dat de zonde een ingezogen en ingevreten olie is, die tot aan de binnenzij heel de huid zijner ziel doortrok.

En zegt ge: »Ja, of ik dat wete!", nu dan, zoo zult ge dan ook wel inzien, dat die zondevlek er niet uit kan gaan, eer uw persoon zelf uit elkaâr wordt gescheurd. En dát ontzaglijke komt immers pas in uw sterven!

Maar in »dat inwonen der zonde in de geloovigen" ligt desniettemin iets, o, zoo schriklijks! Niet om te zeggen: »De genade is maar een halve genade, want ze laat den wortel van het onkruid in mijn hart zitten!"; neen, maar om met verschrikking der ziele te belijden, dat die vreeslijke zonde in u dan toch nog zoo veel ontzettender macht is, dan ge gemeend hadt, nu ge ziet, dat zelfs zúlk een goddelijke genade haar wortel, voor uw dood, niet *kan* uitrukken.

Want nu doorleeft dat in u heel een geschiedenis!

Die in uw wezen ingetrokken en ingevreten en daarom nog altoos bij u inwonende zonde is als een veer, die weer telkens opspringt als de drukking der goddelijke genade maar even aflaat. Ze is als een roofdier in u, dat den klauw en den muil er aanstonds uitbrengt, als gij maar even de richel van voor de traliën wegschuift.

En dat geeft dan die eindelooze angsten en worstelingen en wonden en overwinningen. Heel de levensgeschiedenis vau uw ziel *nâ* uw bekeering. Niet, een geschiedenis tot aan de bekeering en dan voorts een eentonig altoos hetzelfde. Maar integendeel dan pas een zielsgeschiedenis in hooger zin. Heel een pelgrimsreis. Een wereld vol ervaringen, een hel vol angsten, een hemel vol zaligheden!

——

Onder die worstlingen komen allerlei toestanden voor. Soms ook toestanden van diepe inzinking, als straf voor ongeloof en gemis aan teedere liefde.

Van dierentemmers leest ge, dat ze tien, twintig keer in het hok van den leeuw gingen, zonder zweem van angst, maar plotseling, op een keer, vrees over zich voelden komen en dan weg waren.

Zoo nu gaat het ook in de ziel toe.

Een kind van God is een zondetemmer. En zoolang het geloof werkt is er in hem moed en bedwingt hij de zonde met dat wondere, dat wij eerbiedigijk belijden als te zijn: De Heilige Geest in zijn tempel.

Maar wee u, als dat geloof verdoofd wierd en dat wonderbare van den Heilige Geest niet in u ritselt. Want gaat ge dan toch bij de zonde, dan springt ze op u, werpt u om en rijt u de huid aan bloed.

Dan is de liefde weg.

Een kind Gods, waarin de liefde des Eeuwigen werkzaam is, kan even onmogelijk zinken, als een lederen zak die gevuld is met opgesloten lucht.

Zoolang in u is het beseffen: »Voor mij doet het er niet toe, en voor mijn medemensch ook niet, het komt maar op de eere en de glorie van den naam mijns lieven Gods aan", *kunt* ge niet naar onder, al ging Satan met al zijn duivelen aan uw ziel hangen.

Een prediker van het Chiliasme te Vlissingen in 1623.

(*Vervolg.*)

De kerkeraad van Vlissingen was niet tevreden met het besluit der classis, maar ging een' stap verder door Ds. Van Laren te censureeren en van de tafel des Avondmaals af te houden, wat wederom den gecensureerden aanleiding gaf, om zich te beklagen bij de classis, over de handeling des kerkeraads van Vlissingen tegen zijnen persoon, na de laatste uitspraak der classis. De kerkeraad verdedigde zich over zijne handelwijze en verzocht zelfs de goedkeuring der classis. Nog voordat hiervan sprake kon zijn, kreeg Van Laren uit zijn gemeente een voorspraak en twee rekesten, door drie mannen en eenige vrouwen geteekend en door drie vrouwen aan een der leden overhandigd en zoo in de vergadering gebracht. Zij bevatten het verzoek »dat Min. Daniël ten Avondmaal mochte komen." Hieruit blijkt, dat de gemeente door de prediking van Van Laren beroerd werd, wat bevestigd wordt door deze woorden van een Chronykschrijver uit die dagen: »In het jaar 1624 (hij had moeten schrijven 1623) is er in de kerk van Vlissingen eene groote beroerte ontstaan, doordien zeker predikant aldaar begon de opinie der Chiliasten (voorstanders van de leer van het duizendjarig rijk) te drijven en zich op de gave der profetie te beroemen." Toch vond de classis, dat de Vlissingsche kerkeraad wat hard tegen zijn medebroeder had gehandeld en beval, dat deze ten Avondmaal zou toegelaten worden, mits hij of zijn broeder van den predikstoel der gemeente aanzeide, dat het hem van harte leed was een nieuw punt der leer, dat de classis voor onschriftmatig had geoordeeld, gepredikt en daardoor ergernis gegeven en onrust in zijne kerk verwekt te hebben. De classis betrad dus den weg der zachtheid, en begeerde dat de kerkeraad van Vlissingen hetzelfde zoude doen. Ondertusschen brachten Ds. Faukulius en Bucerus hunne aanmerkingen tegen de leer van het duizendjarig rijk in, welke door de classis voor bondig en schriftmatig gekeurd werden.

Maar Van Laren wenschte deze ook te kennen, daarom verzocht hij haar te mogen inzien, hetgeen hem toegestaan werd, maar alleen ten huize van Ds. Jacobus Hondius, of in diens afwezen van eenen ouderling. Bovendien moest hij zich onthouden »niet alleen van het uitstrooien zijns gevoelens, openlijk of in het geheim, maar ook van het verspreiden van alles, wat eenigszins kon strekken tot beroering der menschen. Vooral mocht hij in zijne predicatiën niet van zich zelven spreken, daar de classis vernomen had, dat zijne predicatiën, de vorige week gehouden, nieuwe onrust gebaard hadden."

De taak der classis was in dit geheele geding reeds zwaar geweest, maar zij werd nog zwaarder, want Larenus, in plaats van volgens zijne belofte te zwijgen, liet zijne predicatiën over het Chiliasme drukken. De kerkeraad van Vlissingen bracht dit bij de classis aan, doch verzuimde met voorbedachten rade de gebroeders Van Laren tot die vergadering op te roepen. Daniël van Laren wilde van die omstandigheid gebruik maken, om deze voor onwettig te doen verklaren. Maar de broeders keurden wel de handelwijze van den Vlissingschen kerkeraad af, zonder evenwel van de behandeling der zaak, die zoovele gemoederen in beweging hield, af te zien. Van Laren gaf dus reden, waarom hij zijne predicatiën had uitgegeven en stelde eene andere wijze om de gemoederen te stillen voor, namelijk een mondgesprek te houden in de classis over het Chiliasme met eenige geleerden, om te zien of zijn gevoelen niet kon geduld worden als privaat gevoelen, mits het niet gebracht wierd op den kansel of in de catechisatiën. Nu in zoo'n mondgesprek konden de broederen van Walcheren wel komen, zoodat in vier achtereenvolgende zittingen tusschen Faukelius en Bucerus aan de eene zijde, en Dan. van Laren aan de andere werd geredetwist.

Dit diende echter niet tot stilling der gemeente, zoodat de Magistraat van Vlissingen het zijnen plicht achtte zich in het geding te mengen. De burgemeester Altena en de rentmeester Van de Brande verschenen in de classis van den 30sten Augustus, om te wijzen op de ongemakken hunner stad en kerk over de gerezen verschillen in het stuk van de religie, en te verzoeken, »dat de broeders der classis met den allereersten en in allen ernst geliefden deze zaak af te handelen". Daar zij dat verlangden, werd hun toegestaan bij het geding tegenwoordig te zijn, doch alleen als hoorders. Toen zij echter later daarmeê niet tevreden waren, maar ook deel wilden nemen aan de discussiën, werd hun dit ontzegd.

Het werd langzamerhand voor Van Laren duidelijk, dat kerkeraad en overheid van elke overeenkomst met hem afkeerig waren, zoodat hij den 31sten Augustus verklaarde van het twistgesprek af te zien, tenzij de Vlissingers bereid waren, zich te onderwerpen aan het besluit der classis omtrent zijn persoon. Zonder zich hierover uit te laten, bepaalde de classis het mondgesprek op den middag van dien dag. Daar verscheen ook Van Laren, om te zeggen »dat hij niet van zins was in het twistgesprek te komen, maar dewijl die van Vlissingen met hem niet langer wilden, hij ook niet langer met hen wilde, derhalve zijnen dienst aldaar verlangde te verlaten, verzoekende eindelijk, dat de classis dit op de gevoeglijkste wijze deed plaats hebben." De kerkeraad van Vlissingen meende daartegenover, dat op dat oogenblik het zwaarst moest wegen de wederlegging van Larenus gevoelen. Hoe velen hadden er zich toe laten verleiden, billijk dus, dat dezen op deugdelijke gronden wederlegd konden worden. Dit voelde de classis ook wel, zoodat ze bereid was, mannen als Faukelius, Montanus en Deinsius naar Vlissingen te zenden, om daar den toestand der gemeente te verkennen. Zij werden echter door verscheidene personen niet vriendelijk behandeld. Onstuimige burgers versperden hun den weg, zoodat zij niet voor na den middag den magistraat en den kerkeraad konden spreken. Toch gebeurde dit en betoonden beiden zich gewillig Van Laren, zoo hij zijne bediening in hunne kerk neêrlegde, een attestatie te geven.

Eindelijk bracht ook Joost van Laren in naam zijns broeders bij de classis een geschrift in, waarin hij verklaarde, »dat hij alle leerpunten, begrepen in de Paltzgraafschen Catechismus, de Nederlandsche Confessie en de artikelen der Nationale Synode van Dordrecht, van harte aannam en geloofde, zooals zij door hem vroeger onderteekend waren en beloofde zoo openlijk als in het geheim mondelijk en schriftelijk in zijne bediening zich daarnaar te gedragen. Voorts legde hij ook zijne gevoelens aangaande het stuk van de erfzonde, den kinderdoop en de bondgenooten bloot, terwijl hij eindigde met de belofte van zijn bijzonder gevoelen noch openlijk noch in het geheim met de gemeente te spreken.

DE GAAY FORTMAN.

Maar week de warme, zalige, koesterende gloed van alzoo uwen God lief te hebben; werd uw geloof een slaphangende vleugel; en kwam in de plaats van den Heiligen Geest uw *ik* in uw binnenste weêr aan het hoogste zeggenschap; — dan *moest* het met u naar onder, zoo waarlijk God een jaloersch God is, en nam de zonde weêr de teugels over, en streek Satan weêr, als in een bevriende woning, telkens neer in uw ziel.

Niet, dat daarom God bedrogen met u uit zal komen. o, Neen, tegen dat alles in, getuigt Hij: »Het zijn toch kinderen die niet liegen zullen!" Het moet, het zal er weêr boven opkomen. Maar zulk een toestand is tergend voor uw trouwen Vader in de hemelen; Jezus' bloed roept er tegen in; de Heilige Geest die u troosten wilde, heeft dan smarte.

En gij zelf, ge voelt er u verachtelijk, moedeloos, diep ellendig onder. Haast durft ge uw oogen niet meer naar den hemel slaan! En in een hoekje durft ge hoogstens nog roepen: »o, God wees mij arme zondaar genadig!"

——

Maar dat zelfs is nog het bangste niet.

Want in *die* zielsgesteldheid slaat ge nog van u af en grijpt ge de zonde gedurig nog bij de keel, en wringt u van onder haar uit, en lacht weêr met heilige wrake over haar, roepende: »Ha, gij zielemoordster, zoo heb ik u dan weêr overmocht!"

Maar het komt ook voor, dat dit niet alzoo toegaat; dat veel meer de zonde, op het oogenblik dat we haar bij de keel konden grijpen, ons verleidend lief aanziet en ons verlokt om haar weêr vrij te laten. En dan blaast ze ons haar giftigen adem toe en raken we in een periode van bedwelming. Die bange machteloosheid van een geestelijke nachtmerrie, dat we gillen willen en er geen geluid bij ons uitkomt; ons verweren willen zonder een arm te kunnen verroeren; weg willen vluchten zonder een voet te kunnen verzetten; en dat de zonde met ons speelt en ons verachtelijk dwingt om haar te vermaken, en ons niet los *wil* laten, of we al tot God bidden of niet.

En dan komt er een gevoel, alsof ge met uw arm naar de wolken wilt reiken; alsof ge u de tanden op diamant stuk knarst; ja, of ge harder dan ijzer met uw handen wilt stuk breken; — en dat *niets* meer helpt.

Dan beproeft ge het ééne middel voor, het andere na. Ge komt tot zelfkwelling en marteling. Ge loopt alle paden af, klopt bij alle geestelijke medicijnmeesters aan. Het wordt uw levenszaak. Van 's morgens tot 's avonds. Bij dagen en bij nachten. Altoos maar die ééne zucht naar verlossing! En zie, het baat toch niet. Eer raakt ge *verstokt*.

»God! kan het dan niet anders! Hoort Gij dan mijn kermen niet! God, mijn God, ik roep U aan om uithelping!"

En toch, de hemel *blijft* van koper, en de Heilige Geest komt *niet* om de zonde te binden!

»Ei zoo, fluistert Satan dan, ziet ge nu wel, dat uw God niet helpt. Hij u helpen! Het is uw God veeleer *die u zondigen doet!*"

En dat hoorend, vraagt de ziel in u: Zou het dát dan zijn! Zou ik daarom niet verder kunnen? Zou die levende, almogende God, van wien ik hoopte dat Hij mij verlossen zou, *zelf mij in der zonde macht werpen?*

o, Hoe vreeslijk!

En toch, iets, iets ja is er van aan! »o, Heere waarom *doet Gij ons dwalen* van uwe wegen en waarom *verstokt Gij ons hart* dat wij U niet vreezen!"

——

Verstokt God ons hart dan werkelijk? Of beeldt gij u dat maar in?

Stellig het eerste. Satan zou zulk een macht niet over u hebben, indien de Heere uw God het Satan niet gehengde; en dat Hij *uw* gebed, het gebed *van zijn kind*, afstoot, geschiedt zeer zeker niet bij geval, maar gewistelijk omdat de Heere het aldus noodwendig keurt.

Gij woudt *spelen* met den Heere uw God. Hem dienen, ja, maar om telkens eens naar Sichem te gaan met uw ijdele Dina-ziel, en als ze u dan aangrepen, roepen: Heere help mij!, en dan kon de Heere er u weer uit helpen, en over dien afloop wel voldaan, drenteldet ge morgen weer denzelfden weg naar Sichem op.

En dat spotten nu met zijn erbarming, dat zal Hij u verleeren.

Als een kind in 't water valt en gilt »help mij!", wat vader zou dan niet toeschieten? Maar als dat kind er een *spelletje* van maakt en zich guitziek in het water vallen laat en dan maar altoos »vader, vader!" roept, wat vader zou dan ten leste niet inzien, dat het eindelijk zaak werd, zijn kind er niet weer uit te halen, eer het wezenlijken doodsangst had gevoeld? Want heeft hij dat eens terdege gevoeld, dan laat hij het wel *en speelt dat hachlijk spel niet meer.*

En zoo nu ook doet de Heere God Almachtig!

Uw *spelen* met de zonde was een *spotten* met zijn diepe ontfermingen, en dáárom laat Hij er u dan in en duwt er u zelfs nog dieper in, opdat ge voor eeuwig zoudt worden behouden.

Of wilt ge het anders, zeg dan: Gij riept in uw weeën: »Laat toch af van smarten", maar God zette door, wetende dat alleen nóg erger zielswee leiden kon tot volkomen verlossing.

Gij woudt in de zweer insnijden *eer die rijp was*, maar uw hemelsche medicijnmeester liet de booze zweer aanrijpen, tot het lancet de huid doorvlijmen kan.

Of buiten beeldspraak: Gij dacht, het schortte u aan die *enkele* zonde en ge kermdet om dáárvan verlost te worden; maar God wist, dat die enkele zonde slechts gevolg was van een diepe verzondiging *van heel uw ziel*, van innerlijke geloofsarmoê en liefdeloosheid.

En dat veel ontzettendere nu, dat juist wil Hij u door die verstokking laten zien. Eerst doen zien, en dan door genade van u nemen!

KUYPER.

Amsterdam, 1 December 1882.

Toen de oude grijze Moll op 15 Oct. jl. zijn zestig-jarige Evangeliebediening herdacht, zei hij tot de gemeente: »Het is hier de plaats niet, om openlijk uit te spreken alles wat het hart, in de gesloten binnenkamer, tot God te zeggen heeft. Zal ik dan vermelden, zoo vroeg hij, wat in een 84-jarigen levensloop blijdschap en beproeving gaf?"

En het antwoord luidde: Neen, »niet ons zelven, maar Christus den gekruisigde te prediken, is onze roeping *ook te dezer ure!*"

Toen daarentegen onze oude vriend, Ds. P. Huet, kort daarna zijn 25-jarigen dienst herdacht, hield hij een toespraak, die van den aanbeginne tot den einde niets bevatte dan een vermelden van wat hem in die 25 ren blijdschap en beproeving schonk.

Hadden we te kiezen, we gaven aan Vader Molls methode de voorkeur.

Ons dunkt, zooals Vader Moll het deed, zoo hoort en betaamt het onder wat de heilige apostel Paulus noemt »de volmaakten."

Iets wat we daarom met te meer klem uitspreken, omdat we noch van Molls noch van Huets feestviering melding maakten in ons blad.

Dit zal men meer bij ons vinden, of liever bij ons missen. En de reden hiervan is, dat we deze toenemende zucht, om in »de vergaderinge van de gemeente onzes Heeren Jezus Christus" al deze persoonlijke gedenkdagen te vieren, uit beginsel niet *mogen* goedkeuren.

Wie eenmaal de jubilépredicatie van Ds. A. Kuyper in 1785 predikant te Amsterdam, heeft doorgeworsteld, zal begrijpen, waarom er gewaakt dient tegen terugkeer naar derwijs ergerlijke praktijken.

Iets is in dezen geoorloofd.

Mits bij *exceptie*.

En dan nog uiterst *soberlijk*. Herlees als model Molls toespraak maar!

Doch zoodra het deze strenge grens overschrijdt en een voortwoekerende gewoonte wordt, dan wijzen we deze personeele gedenkdagen onverbiddelijk aan den drempel van 's Heeren huis af.

Onder de lofzangen Israëls is de Heere *alles*, het instrument, zijn nederige prediker, *niets*.

Toch zouden we, uit persoonlijke genegenheid voor onzen ouden vriend, over dat *on*sobere in Huets feestviering gezwegen hebben, hadde hij ons niet zelf dit »overzicht van zijn leven" in den vorm eener »predicatie" toegezonden.

Over den verderen inhoud der predicatie laten we ons dan ook niet uit.

Traden we in bijzonderheden we zouden te veel *wonden* te ontdekken hebben, en waar we met onzen ouden vriend niet *juichen* konden, kan men toch moeilijk van ons vergen, dat we op een voor hem blijde levensuiting *critiek* gaan oefenen.

Vraagt men ons echter, of de ons toegezonden praedicatie, zoo we die vergelijken met vroegere geestelijke uitingen van onzen ouden vriend, dan nu metterdaad toont, dat deze Goesche prediker zoo merkelijk meer dan vroeger aan zich zelven gestorven en der geestelijke volmaking nabij is gekomen, dan antwoorden we liefst met te zeggen, dat Vader Moll ons toch dunkt nog verder te zijn; Vader Moll, die acht eerst in den dag des oordeels te zullen ontdekken, of er *waarlijk* zielen *door hem* zijn toegebracht.

Ook deze laatste opmerking zou bij geen ander prediker ons uit de pen zijn gekomen. Maar indien een prediker, gelijk Ds. Huet, optreedt, met de bewering, dat hij een nóg uitnemender geestelijken weg vond, om zielen *vrij*- en te *volmaken*, die door anderen in hun ongeloof beklemd worden gehouden, dan heeft men, dunkt ons, toch recht en plicht, om na verloop van zekeren tijd het geestelijk peillood eens in deze wateren neêr te laten, ten einde de vraag te beantwoorden: of hier dan nu werkelijk een zoo zichtbaar *wassen* van den geestelijken stroom der *genade* waarneembaar is.

En op die vraag nu meenen we bij vergelijking van deze praedicatie met het slot van 1 Pet. 5: 5 (als door de Schrift geboden maatstaf om te beslissen of de genade toeneemt) met geen onvoorwaardelijk *ja* te mogen antwoorden; eer te moeten gewagen van zekere teleurstelling.

Door den hoogleeraar Dr. J. J. Prins is dezer dagen een boekske in het licht gezonden, dat ten titel draagt: *Apologetische polemiek*, Leiden bij A. H. Adriani.

Onder de vier stukken hierin voorkomend, is er ook een, *Zelfbedrog* getiteld, een overdruk uit het moderne weekblad *de Vrijheid*, en waarin iets gezegd wordt over hetgeen Dr. A. Kuyper ten vorigen jare in zijne rectorale oratie sprak, naar aanleiding van den *textus receptus*, d. i. van dien tekst van het Nieuwe Testament in de oorspronkelijke taal, die in 1624, door de Elzeviersche uitgave (zie de voorrede van den druk van 1633) gestereotypeerd werd.

In dat courantartikel komt o. a. de uitdrukking voor: *Zoo ik den onzin begrijp.*

Ging dit niet te ver?

Wel kwam ook in het eerste stuk voor, dat bedoelde rectorale oratie »een logen" was. Hier echter stak niets in. Elk man toch, die vast in zijn overtuiging staat, kan in hetgeen daartegenover staat, niets dan logen zien.

Maar in de onderstreepte woorden school iets anders, dat we liefst niet qualificeeren, maar dat liever gevoeld worde uit onderstaand schrijven door Dr. Kuyper aan Dr. Prins toegezonden.

Er sta nog bij, dat Dr. Prins met bijzondere ingenomenheid gewag maakt van Dr. Van Oosterzees en Dr. Daubantons opstellen over Theopneustie.

Bedoeld schrijven luidt aldus:

»*Amsterdam*, 24 Nov. 1882.

Hoog Geleerde Heer!

Door uw vriendelijke beschikking werd mij dezer dagen een »present-exemplaar" toegezonden van een boekske, onder den titel van *Apologetische polemiek*, bij den uitgever Adriani te Leiden door U ter perse gelegd.

Is mijn vermoeden juist, dan bewoog U hiertoe de omstandigheid, dat in dit boekske o. a. door U was opgenomen een opstel, voorkomende in het moderne weekblad *de Vrijheid*, jaargang 1881, No. 47, en waarvan ik nu eerst, niet zonder zeker gevoel van verbazing, U als den schrijver leerde kennen.

In dit opstel velt Gij vonnis over een uitspraak aangaande den *Textus receptus* van het Nieuwe Testament, te vinden op blz. 39 van de redevoering, waarmeê ik ten vorigen jare mijn rectoraat van de Vrije Universiteit neêrlegde. Het door mij dáár geuite gevoelen strookte niet met het Uwe, en dit gaf U aanleiding, niet om het te weêrleggen, maar om het als een *curiosum* in de theologische wereld ten toon te stellen. Zóó ten toon te stellen dat Gij zelfs aanleiding meendet te vinden, om zeker niet zonder zekere minachting, de woorden uit Uw pen te laten vloeien: »*Zoo ik den onzin begrijp.*"

Het zij mij geoorloofd, Hoog Geleerde Heer, U over dit stukske, door U als »zelfbedrog" betiteld, mijn leedwezen te betuigen.

Eens waart Gij mijn leermeester en uit de jaren van mijn academieleven roept ook Uw naam de herinnering voor mij op van veel welwillendheid Uwerzijds door mij ondervonden.

Zulk een betrekking behield voor mijn hart steeds iets teeders. En hoezeer latere vorming mij ook dwong de oogen te openen, voor wat ik meende in de doctrina mijner vroegere hooggewaardeerde leermeesters te moeten verwerpen, toch heeft dit nooit den eerbied doen verminderen, waarmeê ik voor hen vervuld was, noch den dank verkoeld, waarmeê ik hunne, eertijds mij betoonde, welwillendheid herdacht.

Zoo gelukte het mij dan ook, zelfs met diegenen mijner vroegere leermeesters, van wier opinie ik nog veel verder afweek dan van de Uwe, op vriendschappelijken voet te blijven. Steeds was ik er op bedacht in publiek geschrijf, hun naam, zooveel het ging, te sparen. En ook hunnerzijds, het zij met erkentelijkheid uitgesproken, ontbrak het niet aan een vriendelijk woord.

Maar juist daarom deed het mij dan ook leed, ditmaal, eerst anoniem, en nu met name, door U, niet gecritiseerd, maar geëxponeerd te worden op eene wijze, die U van een rectorale oratie zeggen deed: »*Zoo ik den onzin begrijp.*"

Als mijn leermeester in de exegese bondt Gij het ons weleer zoo vaak op het hart hoeveel de keuze van een enkel woord er vaak toe doet, en hoezeer de *mens auctoris* zich vaak in een enkel kenmerkend woord verraadt. Vooral in een schrijven van Uw hand moest ik dus wel tot het droeve resultaat komen, dat bij het lezen van mijne rectorale oratie zelfs de meest gewone mate van achting voor mij *niet* in Uw hart is geweest.

Over de quaestie zelve mag ik natuurlijk in dit korte woord niet uitweiden. Later hoop ik gelegenheid te vinden mijn gevoelen te adstrueeren, wat (Gij zult u herinneren dat het er bij stond) in mijn oratie *niet* was geschied. Slechts veroorloof ik mij de korte opmerking dat wel terdege de oudheid der Codices, der Vertalingen of der Patristische lezingen in de thans gangbare denkbeelden over tekstcritiek te weinig rekent met het feit, dat een lezing van veel later dagteekening desniettemin van hóg ouder oorsprong kan zijn. Vooral de prachtige Codicaalgenealogie van Westcott en Hort bevestigde mij in die overtuiging.

Doch, hoe dit zij, het was mij in dit schrijven enkel te doen, om U mijn leedwezen over uw courant-artikel te betuigen, en onder dankzegging voor de toezending van Uw opstel, U de verzekering der hoogachting te bieden van

Uw dw. vroegeren leerling
KUYPER.

Aan den Hoog Geleerden Heer
Den Heer Dr. J. J. PRINS
Hoogleeraar
Leiden.

PS. Daar uw opstel thans onder Uw naam bekend wierd, zult Gij het mij wel niet euvel duiden, dat ik ook aan dit schrijven, publiciteit geef."

Billijkheidshalve dient hier nog een woord aan toegevoegd, naar aanleiding van hetgeen Dr. Prins op bovenstaand schrijven antwoordde. Hij berichtte namelijk, dat hij de geïncrimineerde woorden: »Zoo ik den onzin begrijp", niet op de geheele oratie, maar slechts op één zinsneê daarin had toegepast, en alzoo protesteeren moest tegen de gevolgtrekkingen, uit dit misverstand afgeleid.

En zeker neemt deze nadere toelichting veel van het min humane weg.

Veel. Toch niet alles.

Het *kan* nooit goed zijn, dat mannen, op de hoogste zetels der beschaving geplaatst, elkaâr met zulke kwetsende uitingen bejegenen.

Iets wat hier te meer klemt, daar de zinsneê, waarvan de hoogleeraar Prins deze inhumane uitdrukking dan *wel bezigde*, geen het minste bezwaar oplevert.

Ze komt voor in deze pericoop:

Wat den tekst der Heilige Schrift aangaat, moet hetzelfde beleden. Een officieele tekst is er voor het Nieuwe Testament in de grondtaal niet, en de textus receptus is zeer zeker ontsierd door feilen. Toch belijden we ook daarvan, dat die tekst niet aan het toeval overgegeven, maar door den Geest zelf bewaakt is met teedere zorge. Men mag niet aannemen, M. H.! dat, toen eindelijk in Gods bestel het groote oogenblik gekomen was, waarop voor nu vier eeuwen door de drukpers het Woord van God eerst zijn ontzettenden loop zou beginnen, de toen onder Gods beschikking gekozen tekst, een onverschillige, een der ongaafste, een schier hopeloos droef bedorvene zou geweest zijn; en beleden moet veeleer, dat aan dien tekst om zijn eminente historische beteekenis een eigenaardige voorrang toekomt. Aan de hand van andere handschriften mag en moet de textus receptus dus wel zeker gezuiverd, *maar nooit behoeft die tekst, ontdaan van zijn geestelijke voorkeur en als per se verwerpelijk, voor oudere getuigen te wijken.* Ik voor mij althans heb nooit den logischen klem van het argument gevoeld, dat een handschrift der 4de eeuw eo ipso juister het autographon zou weêrgeven, dan een manuscript wel van jongen oorsprong, maar misschien volgende een ouder en daardoor zuiverder tekst.

Op de onderstreepte woorden nu is de hoogleeraar Prins gestuit. Die vloeiden hem niet genoeg. En van die woorden nu schreef hij: »*Zoo ik den onzin begreep.*" Let wel: *Onzin.*

Maar, eilieve, wat steekt er dan in deze woorden toch voor onzin?

Er is sprake van den Textus receptus van het Grieksche Nieuwe Testament.

Van dien tekst oordeelt Dr. Prins met schier alle hedendaagsche critici, dat hij uit geestelijk oogpunt niet de minste voorkeur bezit; dat hij per se verwerpelijk is en *als zoodanig* voor de oudere getuigen behoort te wijken.

Wij daarentegen veroorloofden ons, op te merken, dat deze tekst door zijn providentieele beteekenis in ons oog *wel ter dege* geestelijke voorkeur bezit; *niet* op zich zelf verwerpelijk is; en *niet als zoodanig* voor oudere getuigen behoort te wijken; overmits een jonger handschrift zeer goed nader aan den oorspronkelijken tekst kan staan, dan een codex van ouder dagteekening.

En uit dien hoofde nu verklaarden we, dat deze Textus receptus *nooit, ontdaan van zijn geestelijke voorkeur en als ware hij per se verwerpelijk, voor oudere getuigen behoeft te wijken.*

Wat is hier nu duisters, wat min helders in? En wat gaf aan Dr. Prins nu recht, om op deze zinsneê de toch altoos min humane qualificatie toe te passen van *onzin?*

In trouwe, we begrijpen het niet.

Hierbij merken we nog op, dat Dr. Prins in zijn toespraak o. a. uitroept: »Hebben dan onze vaders daarvoor tachtig jaren lang gestreden tegen de aanmatigingen van Rome, opdat wij, hunne niet ontaarde zonen, het juk zouden dragen van kerkleer en letter?"

Een zinsneê, die we ter emendatie niet aan Dr. Kuyper aanbieden, maar aan Dr. Prins' ambtgenoot, Dr. Fruin, wiens ervarenheid in 's lands historie ook door Dr. Prins niet zal worden betwist.

Kerkelijk schandaal!

In Groningen is men op het allerhoogst verbolgen over de *Heraut* die voor den »gedropen" Dr. Kleyn partij koos en zijn toorn slingerde tegen de onmenschkundige kerkdespoten uit het dusgenaamd Provinciaal kerkbestuur.

Nu goed, we zullen deze zaak eens uitpluizen.

Niet opeens, dat wierd te lang, maar punt voor punt.

En dan beginnen we met eerst nogmaals op *den persoon* van den examinandus te wijzen, omtrent wien een penetrant jong doctor die te Leiden met hem studeerde, *en niet van zijn richting is*, ons dit schreef:

»Het deed mij goed uw verontwaardiging over Dr. Kleyn's afwijzing te vernemen en te lezen. *Hem* laten zakken, een der knapste koppen die er zijn — en prullen toelaten die erger zijn dan U het zich wellicht indenken kunt! Ik zal geen namen noemen, maar van *twee* althans die slaagden (laat ik nu maar niet zeggen bij welk provinciaal bestuur) weet ik dat hun heele wetenschappelijk lichaam kleiner is dan Kleyn's kleinste pink. En hun ernst daarbij.

U weet ik ben *niet* Gereformeerd, doch ik *kan* den wensch niet onderdrukken dat de Vrije Universiteit, die ik zeer hoog acht, *dezen* nobelen geleerde die wèl »Gereformeerd" is aan zich mocht kunnen verbinden, liefst *nu*, nu die heeren in Groningen, die ik persoonlijk ken, en die op een examen.... o, zoo heel gezellig praten kunnen.... *een geleerde van 't eerstewater* als Kleyn durfden laten druipen."

Zullen de heeren in Groningen er dan nu niets van voelen, dat een doctor in twee vakken, omtrent wien een medestudent, die *niet* van zijn richting is, zúlk een getuigenis aflegt, feitelijk boven een examen zooals zij het afnamen, verheven staat, en dat zij blijk hebben gegeven, óf van hun volstrekte onbevoegdheid om iemands wetenschappelijke kunde te beoordeelen, óf van hun onbekwaamheid om onpartijdig te zijn tegenover een verklaard tegenstander.

Voor ditmaal niet meer.

De heeren in Groningen, met name de vele inzenders in de *Provinciale Gron. Courant*, mogen toezien.

Nu ze den treurigen moed hadden, om Dr. Kleyn, na zijn ergerlijke mishandeling op het examen, nu ook nog in het publiek als »rechtvaardig veroordeeld" ten toon te stellen, dient heel deze zaak meer openlijk bepleit te worden.

Indien althans, wat ons leed zou doen, Dr. Kleyn, voor nog erger beducht, dit niet ongewenscht keurt.

KUYPER.

P.S Plaatsgebrek dwingt ons, de verdere critiek op Valetons manifest der jongere ethische school te laten liggen.

Nakoming van Beloften.

VII.

We zijn genaderd tot *de derde Doopvraag*.

Een vraag, die dáárom te eerder en te vrijer onzen irenischen predikanten op de consciëntie mág en moet gebonden, omdat ze maar al te dikwijls, door stemklank en toon te verstaan geven, dat in hun oog deze derde vraag wel zoo belangrijk is, als de eerste en tweede.

Nu betert het allengs; er is over dat onheilig afraffelen van het formulier des heiligen Doops dan ook zoo rusteloos geklaagd; maar zelfs nu nog kan men Doopbeurten bijwonen, waarin de irenische predikant aan de Doopvragen toegekomen, de eerste vraag er allerkunstigst, eerst bijna onverstaanbaar uitstoot en dan weer inslikt; in de tweede de stem verbreedt bij de woorden »in het Oude en Nieuwe Testament begrepen," om ze onmiddellijk daarop zonderling te vervluchtigen bij dat »Christelijke kerk alhier;" maar tot *de derde vraag* voortgeschreden, opeens met heldere stem, duidelijk en verstaanbaar, ja zelfs niet zonder klem en nadruk begint te lezen:

Ten derden, of gy niet en belooft en voor u neemt, dese kinderen, als sy tot haren verstande sullen gekomen zyn, een yegelick de syne, waarvan hy vader of getuige is, in de voorseyde Leere nae uw vermogen te onderwysen, of te doen en te helpen onderwijsen?

Niet zelden wordt dan voorts de toespraak, die volgt (en waaraan velen een onevenredig groot gewicht hechten) uitsluitend aan die *derde* vraag vastgeknoopt als ware men over en weer vergeten, dat ook vraag één en twee wel terdege gevraagd en met ja beantwoord zijn.

Wij voor ons deelen in die voorkeur, aan vraag drie gegeven, niet. Vraag één en twee staan onzes erachtens zelfs verre in waardij *boven* de derde. Het beloven van *menschen* komt zoo zeldzaam uit.

Maar dat nu daargelaten, zoo zullen de irenische predikanten dan toch zelven moeten toestemmen, dat ze vraag drie gemeenlijk meer bijzonder accentueeren, en dat wij dus geheel binnen de paden der billijkheden blijven, indien wij dan nu ook onzerzijds op de verplichting hun door die derde vraag opgelegd, *bijzonderen* nadruk leggen.

En toch, dat behoeft slechts even gedaan, om onze irenische predikanten bijna allen te overtuigen van ontrouw op dit punt, hetzij we hen nemen als Doopvaders met opzicht tot hun *eigen kinderen*, 'tzij we op hen letten als *leiders der catechisatiën*, 'tzij we hun gevoelen beschouwen *in de schoolquaestie.*

Ook onze irenische predikanten toch hebben zich in die derde vraag verbonden, om bij de opvoeding der gedoopte kinderen op den voorgrond te doen staan: *de voorzeide leer*; ja, aan die »voorzeide leer" zelfs zulk een hooge beteekenis toegekend, dat er uitsluitend ook door hen van »die voorzeide leer" gewaagd is."

Welke die voorzeide leer is, staat vast. Hierover kan niet getwijfeld.

Het is de *leer* waarvan sprake viel in »vraag twee." »Voorzeide" slaat op »vraag twee" terug.

Uitgemaakt is dus, dat met »voorzeide lere" bedoeld werd: »de lere die in het Oude en Nieuwe Testament en de artikelen des Christelijken geloofs begrepen is en (sinds 1619) in de Christelijke kerk alhier geleerd wort."

Die tijdsbepaling van 1619 moet er bij. *Ten eerste* omdat de Doopvragen in haar tegenwoordigen vorm in 1619 zijn vastgesteld.

Ten tweede omdat, blijkens de voorrede van den Gezangbundel, nog in 1805 de drie in Dordt gesanctioneerde formulieren van eenigheid door alle Provinciale Synoden werden erkend.

Ten derde omdat koning Willem I bij de schepping van de caesaropapistische organisatie in 1816 uitdrukkelijk heeft doen verklaren, dat de officieele leer der kerk onveranderd dezelfde bleef.

Ten vierde omdat dus »handhaving der leer" in artikel XI van het Alg. Syn. Regl. uitsluitend op de drie formulieren van eenigheid ziet.

En *ten vijfde* overmits ook in en na 1852, wel goddelooze praktijken in onze kerken zijn voorgekomen, zijnde wolven in herdersgewaad ingeslopen die de schapen vermoorden, maar zonder dat de belijdenis der kerken als zoodanig ooit een andere dan die van 1618 tot '19 geworden is.

Hoe men zich ook wringe of keere, er is alzoo niets aan te doen, of elk irenisch predikant, die de derde Doopvraag afvroeg of beaamde, heeft aan die »voorzeide leer" den Doopeling bij het opvoeden verbonden.

Onder gewone omstandigheden, naar een gezond eerlijkheidsbegrip, zou men op grond van die derde Doopvraag dus nu mogen verwachten, dat de irenische predikanten er hun werk van zouden maken, om hun eigen lieve kinderen »in die voorseyde lere" naarstelyk op te voeden; om op de catechisatiën »die voorseyde lere" vlijtiglijk aan de gedoopte kinderen in te prenten; en om de Christelijke school mede dienstbaar te maken aan het doen inleven van de gedoopte kinderen in »die voorseyde leer."

En toch, het mag nauwelijks een geheim heeten, aan die schoone verwachting beantwoordt de uitkomst meest niet.

Er zijn, dit geven we volgaarne toe, ook onder de irenische predikanten enkele mannen, die ten deze een uitzondering maken. Predikanten, wier kerkelijke sympathieën vlak den omgekeerden weg opgaan, dien ze naar den eisch van hun belijdenis gaan moesten. Inconsequente, ontevredene, of ook min of meer sectarische naturen, die hier dus buiten spel blijven.

Maar wat nu de overigen aangaat, d. i. de groote massa van irenische predikanten, wier theologie pure »Vermittelungstheologie" is, 'tzij dan in 't stadium van wijlen den hoogleeraar Van Oosterzee, of 'tzij dan in de oud- of nieuw-ethische phase, van al dezen mag, bijna zonder onderscheid, het navolgende worden geconstateerd:

En wel *ten eerste*, dat in hun huislijken kring, in hun tafelgesprekken, in hun vriendenkrans en in hun kerkelijke sympathieën bijna niets zoo sterk uitkomt als hun tegenzin tegen een ieder, die »de voorzeide leer" met hand en tand handhaaft.

Die „voorzeide leer" is voor velen uit hen zelfs een soort *cauchemar* waar ze onder zwoegen.

Schering en inslag is het in hun predicatiën, om toch met name tegen die »voorzeide lere" te waarschuwen.

En als ze hun kinderen zélf onderwijzen (wat de meesten doen), dan schijnt niets hun nader aan het hart te liggen, dan om hun lieve kinderen toch in de allereerste plaats tegen die »voorzeide leer" te waarschuwen, ja met alle zorgvuldigheid het pit en de kern dier »voorzeide leer," mocht ze bij hun kinderen voorkomen, uit te wieden als tenvure gedoemd onkruid.

En evenzoo *ten tweede* gaat het op *hun catechisatie* toe.

Meest gebruiken ze vraagboekjes, die vlak tegen die »voorzeide leer" indruischen. Al hun streven is er op gericht, om de kinderen van die »voorzeide leer" in haar kenmerkende karaktertrekken af te houden. Tekst op tekst moet dienst doen, om de onhoudbaarheid dier „voorzeide leere" op het overtuigendst te bewijzen. En onder en bij alles wordt een toeleg openbaar, die u, wist ge niet beter, op het vermoeden zou brengen, dat deze prediker bij den Doop de belofte had afgenomen: »om deze voorzeide leer toch volhardend te bestrijden."

Ten slotte wijzen we ook nog op de *schoolquaestie.*

Van predikanten, die de ouders deden beloven, dat »de voorzeide leer" bij de opvoeding hunner kinderen op den voorgrond zou staan, mocht men, niet waar, verwachten, dat ze dan ook die kinderen reeds vroeg, »zoodra ze tot hun verstand gekomen waren" in die »voorzeide lere" zouden helpen inleiden.

Billijkerwijs mocht verwacht, dat ze op de Scholen met den Bijbel, waar zulks kon, wel terdege op het inprenten van den Heidelberger zouden aandringen; zonder daarmeê den onderwijzer om te zetten in een catecheet, wat hem niet toekomt.

Maar zie, wat toont nu ook hier weêr de practijk?

Immers dit, dat al deze predikanten als ze op mijlen afstands deze »voorzeide lere" ook maar rieken, al met een stentorstem beginnen te waarschuwen, dat »leer" bij kinderen niet tepas komt, en de persoon des onderwijzers en het heilig ozon van de atmosfeer, die hij uitademt, het één en al is.

Maar, eilieve, is dit nu toch niet wonderbaarlijk?

Een predikant, die zelf als Doopvader voor God en de gemeente gelofte deed, om zijn kind in die »voorzeide lere" te zullen onderwijzen, en die desniettemin dat kind, zoodra het tot zijn verstand gekomen is, met alle macht *tegen* die »voorzeide lere" waarschuwt.

Een predikant, die als Doopsbedienaar de ouders zijner gemeente beloven laat, dat ze hun kinderen in die »voorzeide lere" zullen »doen of helpen onderwijzen", en die desniettemin, als die gedoopte kinderen nu op zijn catechisatie komen, zich inspant, om er die »voorzeide lere" uit te houden.

En eindelijk, een predikant, die plechtiglijk in het heiligdom de belofte afneemt, dat deze gedoopte kinderen in die »voorzeide lere" moeten onderwezen worden, zoodra »ze tot hun verstand zullen gekomen zijn", en die toch ijvert tegen ieder en een iegelijk die voor de school dier kinderen van »leer" ook maar durft reppen.

Ja, soms gaat het nog wonderlijker toe, en is het aangehoord, dat een irenisch predikant, eerst een predicatie deed om die »voorzeide lere" vinnig te bestrijden, en daarbij de aanhangers dier »voorzeide lere" duchtig doorstreek; daarna aan de Doopvragen toegekomen, de ouders plechtig voor hun kinderen aan die »voorzeide lere" verbond; en daarop ten slotte in de toespraak weêr feitelijk ze tegen die »voorzeide lere" waarschuwde.

Haast potsierlijke toestanden!

Maar toestanden, die toch dàn vooral een ernstig karakter aannemen, wanneer er alsnu uit irenische kringen, waar alzoo wonderbaarlijk met de plechtigste beloften wordt omgesprongen, een kreet van verontwaardiging en een geroep van »*houd den Jezuïet!*" opgaat tegen een toonbeeld van integriteit als Dr. Rutgers.

Ons dunkt, reeds nu zullen de irenischen hun toon wel al iets lager stemmen.

En toch, we zijn er nog niet.

KUYPER.

Buitenland.

Frankrijk. Het spreekt wel van zelf, dat de rede van den heer Vernes in het Protestantsche Frankrijk en daarbuiten groot opzien heeft gebaard. De *Eglise Libre* meldt, dat de hoogleeraar Lichtenberger in den avond van den dag, waarop de heer Vernes zijn materialisme verkondigde, aan dezen verzocht om zijn ontslag te nemen als hoogleeraar van de theologische faculteit van Parijs. Het is echter zeer de vraag, of de hoogleeraar aan dat verzoek zal voldoen.

Indien hij niet vrijwillig wil heengaan, dan is het niet onwaarschijnlijk, dat de theologische faculteit aan den minister van eeredienst en onderwijs zal verzoeken om hem te ontslaan. Het zou ons evenwel niet verwonderen, wanneer de minister aan dat verzoek geen gevolg gaf, en zijne weigering rechtvaardigde door te zeggen: »Gij hebt nog pas den heer Vernes tot hoogleeraar uwer faculteit voorgedragen; hoe komt gij nu reeds met het verzoek om hem te ontslaan?"

De woordvoerders van de modernen in de pers laten zich eenstemmig uiterst ongunstig uit over de ontkenningen, die de heer Vernes deed hooren. De *Renaissance* wil er niet over spreken, voordat de redevoering in druk zal verschenen zijn; maar dat blad constateert toch, dat zij een zeer pijnlijken indruk gemaakt heeft.

De *Alliance libérale* zegt, dat, volgens de bladen, de heer Vernes zulke zonderlinge beweringen heeft doen hooren, dat zij er aan twijfelt, of het verslag in de couranten wel juist heeten mag, en wil daarom haar oordeel opschorten totdat die redevoering in druk is verschenen.

De zeer moderne correspondent van de *Progrès religieux* beweert, dat het gebeurde in de theologische faculteit te Parijs niet ten onrechte een „*schandaal*" is genoemd. Na de bewuste redevoering te hebben ontleed, zegt de correspondent nog:

»Indien de heer Vernes eene opdracht gekregen had van iemand, die zoo vijandig mogelijk jegens de theologische faculteit van Parijs gezind was, om aan den naam dier faculteit afbreuk te doen, om den geest die daar heerscht in een valsch licht te plaatsen, of ten minste om de faculteit in moeilijkheden te brengen, dan zou hij niet anders hebben kunnen handelen.....; hij maakte meer dan verwondering gaande; het was eene pijnlijke teleurstelling; algemeen voelde men zich niet op zijn gemak. Wat hij zeide, was op zijn zachtst gesproken misplaatst en onbetamelijk. Wij willen wel aannemen, dat de heer Vernes het kwaad heeft bedreven zonder er zich rekenschap van te geven, maar wij meenen toch, dat van dit oogenblik af zijne plaats ergens anders is dan in de faculteit der godgeleerdheid."

Naar aanleiding van de redevoering van den heer Vernes, wordt ook door de *Semaine Religieuse* de principieele vraag besproken over het recht van den staat en het recht van de kerk bij de benoeming van hoogleeraren in de godgeleerdheid. Het is te hopen, dat in het Protestantsche Frankrijk die vraag ook eens aan de orde wordt gesteld.

Turkije. Toen de heer Thomson in het jaar 1846 in de stad Konstantinopel kwam, vond hij een vijftal kamers van het ruime zendingshuis der Vrije Schotsche kerk bewoond door een aantal Protestantsche Armeniers, die zich onder bescherming van Rev. W. O. Allen gesteld hadden. Deze lieden waren uit hunne huizen verdreven, terwijl men hunne winkels had gesloten, enkel omdat zij niet meer mede wilden doen aan de afgodische practijken van de oude Armenische kerk, en omdat zij Protestanten geworden waren. Menigmaal konden zij voor hun geld niet eens water en brood krijgen.

Deze vervolging duurde lang en werd geleid door den patriarch van de Armenische kerk, wiens broeder nog wel de uitstekendste der Protestanten was.

Thans is alles geheel anders geworden. Niet alleen dat er nu tweehonderd Protestantsche kerken in Turkije worden gevonden; maar de invloed, dien deze uitoefenden op de Armenische kerk, was zeer groot. Dit is te danken aan de Bijbelverspreiding (in het nieuw-Armenisch vertaald) en de prediking van het Woord; daarom haten zij, die de Armenische kerk in haren doodschen toestand willen handhaven, den nieuw-Armenischen Bijbel zoozeer. Niet alzoo echter bij den tegenwoordigen patriarch van de Armenische kerk. Hij is evenzeer aan zijne kerk als aan het Woord van God gehecht, en is daarom met den agent van het Amerikaansche Bijbelgenootschap aan het onderhandelen over het voorbereiden eener nieuwe vertaling. Hij wordt daarover wel door velen hard gevallen, doch steeds blijft het antwoord van den kerkvorst aan zijne tegenstanders, dat er niets in de Armenische kerk is, dat niet overeenkomt met het Woord van God, en dat hij daarom niet anders kan dan met dankbaarheid de hulp zijner mede-Christenen aannemen, die hem willen helpen om den Bijbel onder de leden zijner kerk te brengen. Langzamerhand begint ook de naijver tusschen de oud-Armenische kerk en de Protestantsche kerken te verminderen. Het bijgeloof begint in de Armenische kerk te verminderen en de stukken der leer omtrent de verzoening door het bloed van Christus en de heiliging door den H. Geest, treden op den voorgrond.

Men moet echter niet denken, dat er thans in Turkije algeheele vrijheid van consciëntie bestaat. In het laatst van het vorige jaar werd een Griek in de stad Adabazar uit zijn huis gejaagd, omdat hij Protestant geworden was. Die vervolging duurt nog voort, doch Abraham, aldus is zijn naam, blijft standvastig, al kan hij niet in het bezit geraken van vrouw, kind en huis. De tusschenkomst van den Engelschen gezant mocht hem niet baten. Het woord van God werkt evenwel als een zuurdeeg, en hoe meer het door de Griekesche priesters wordt ontraden om het te koopen, des te meer worden er Bijbels verkocht. De colporteur van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap is zelfs mishandeld, en ofschoon dit gezien was door twee Grieken, werd de aanvaller toch niet gestraft.

In het Vorstendom Bulgarije, schijnt ook de vrijheid van geweten in gevaar.

In Sjoemla werd een Bijbelcolporteur in het openbaar door een Russisch officier mishandeld, omdat deze dacht, dat de geschriften, welke hij verkocht, niet leerden dat de maagd Maria en de Heiligen moeten vereerd worden. Een ander, die meer in het Westen werkzaam was, heeft men willen verhinderen, de Heilige Schrift te verkoopen, en dit werd nog wel tot twee malen toe gedaan door een prefect van politie; doch de colporteur gaf ten antwoord, dat hij niets deed dat strijdig was met de wet en dat hij aan het verbod van de Heilige Schrift te verkoopen, niet zou gehoorzamen, maar zich beroepen zou op den rechter.

De prefecten vergenoegden zich toen maar om het volk tegen den colporteur op te zetten. Het schijnt ook, dat de minister van Eeredienst, na lange deliberatie, heeft beslist, dat zekere dorpelingen in de nabijheid van Rasgrad volmacht hebben, om hun voormaligen priester uit zijn huis te verdrijven, die, toen hij Protestantsche gevoelens is gaan koesteren, uit gemoedsbezwaar zijn ambt had nedergelegd; terwijl het niet blijkt, dat deze gewezen priester nog de pastorie der kerkelijke gemeente bewoont. Dat er vervolging komt, is niet te verwonderen; maar het is voorzeker te betreuren, dat de regeering daartoe openlijk verlof geeft.

De Griekse kerk is, met al hare dwalingen, een belangrijk getuige voor de historische waarheid van het Christendom. De groote meerderheid van hen, welke deze kerk thans afgodisch vereert, maakt deel uit van die »wolke van getuigen", door wier getuigenis, door hun martelaarsbloed bezegeld, eindelijk het Christelijk geloof zegevierde. Maar ook de Griekse taal is een bewijs voor de waarheid van het Christendom. De taal van het Nieuwe Testament is de taal, welke in de dagen van de apostelen door de Hellenistische Joden gesproken is, en waarschijnlijk ook door vele Grieken, en zeker is het ook, dat het moderne Grieksch is gebouwd naar den stijl van het Nieuwe Testament en de apostolische vaders.

Zwitserland. Den 1sten November is de Synode van de staatskerk van Zürich vergaderd geweest. Deze vergadering moest zich uitspreken, hoe zij dacht over het vraagstuk omtrent de scheiding van kerk en staat, daar weldra een nieuwe wet, welke de verhouding van de kerk tot den staat regelen moet, in den grooten Raad van het Kanton aan de orde zal gesteld worden.

Er werden twee voorstellen in de Synode ter tafel gebracht. Het eene had de strekking, om de kerk geheel en al van den staat te scheiden, en om het budget van eeredienst geheel te doen vervallen; terwijl het andere voorstel wilde, dat de kerk langzamerhand binnen een tijdsverloop van 10 jaren van den staat zou losgemaakt worden, terwijl de kerk daarvoor schadeloos gesteld worden zou. Geen van beide voorstellen kon echter de instemming van de meerderheid van de Synode krijgen; de meerderheid was toch van oordeel, dat de staat verplicht was, om de kerk te steunen, gelijk hij tot hiertoe gedaan had, doch meende ook, dat in sommige punten de kerk meer vrijheid behoorde te genieten dan zij tot hiertoe heeft bezeten.

Als ideaal schijnt de meerderheid der Synode te hebben eene vrije, maar toch door den staat onderhouden kerk. Het schijnt niet in de gedachte van die mannen opgekomen te zijn, dat de vrijheid der kerk, door een verbond met den staat, van zelf reeds wordt beperkt.

Gemengd Nieuws.

Eenigen tijd geleden werd gemeld, dat de burgemeester van het Fransche dorp Fourgs, op de grens van Zwitserland, den predikant van Granges de St. Croix verboden had, om een lijkdienst voor het kerkhof te houden, bij gelegenheid van het ter aarde bestellen van eene Protestantsche dame. Die burgemeester is daarom voor den tijd van twee maanden in zijne bediening geschorst, en het is wel denkelijk, dat de minister hem afzetten zal. Bovendien heeft de prefect bevolen om het lijk van den overledene uit den hoek voor zelfmoordenaars weder op te graven, en ook gelast dat het ter aarde besteld worden zou op de gewone begraafplaats.

In zulke dingen handhaaft de Fransche Republiek het Protestantisme nauwgezet in zijne rechten.

De Engelsche ritualist, de heer Green, die gedurende 17 maanden gevangen geweest is, omdat hij zich niet aan de uitspraak van den bevoegden rechter (Court of Arches) wilde onderwerpen, en die door zijne geestverwanten steeds als een martelaar beschouwd geweest is, werd dezer dagen in vrijheid gesteld. Die in vrijheid stelling kon geschieden, omdat de heer Green er eindelijk toe overgegaan was, om zijn ontslag te nemen als predikant te Miles Platting. Men kon hem niet als zoodanig afzetten, en hij wilde niet voor zijn ambt bedanken, vandaar dat hij betrekkelijk zoo lang gekerkerd is geweest. Zeer eigenaardig werd omtrent zijne gevangenschap wel eens opgemerkt, dat hij in een kerker was gesloten, welke van binnen gegrendeld was, zoodat hij altijd vrijheid had om haar te verlaten.

Over het algemeen schijnt de straf, welke Green heeft gehad, weinig afschrikwekkend op de ritualisten te werken. Immers zij gaan maar rustig voort met hunne Roomsche praktijken in de Episcopaalsche kerk in te voeren, en men tracht nu reeds in Miles Platting een predikant geplaatst te krijgen, die van dezelfde beginselen is als de heer Green.

De heer Henry Ward Beecher, de bekende prediker van Brooklyn, heeft zich onlangs van de orthodoxe Congregationalisten in Amerika afgescheiden. Openlijk verklaarde hij aan zijne gemeente, dat hij de leerstukken omtrent den menschenval en de leer van de verzoening door het bloed van den Heere Jezus Christus verwierp. Toch schijnt hij er nog prijs op te stellen, om beschouwd te worden als iemand, die nog gelooft aan de Heilige Drieëenheiden andere geloofsartikelen. Hoe hij die belijdenis met zijne ontkenningen rijmt, begrijpen wij niet en heeft de heer Beecher ook nog niet verklaard.

Het schijnt, dat het grootste gedeelte van de leden der gemeente, waarvan hij voorganger was, van plan is om liever hun leeraar getrouw te blijven, dan vast te houden aan de eeuwige waarheden Gods.

Geen land, waarin het kerkelijk liberalisme zoo welig getierd heeft als in het Groot-Hertogdom Baden.

De Synode der landskerk besloot, liberaal als zij is om den ouden Catechismus, welke in overeenstemming is met de Luthersche belijdenis, af te schaffen, en een nieuw leerboek voor de jeugd op te stellen. Aldus is dan ook geschied: de nieuwe verwaterde Catechismus werd opgesteld en aan alle gemeenten voorgeschreven. Dertig gemeenten, die aan hunne Evangelische belijdenis getrouw wilden blijven, hebben met hunne predikanten verzocht, dat het hun veroorloofd zoude zijn om den ouden Catechismus bij het godsdienstonderwijs te blijven gebruiken.

Het was evenwel te voorzien, dat dit verzoek niet zou worden toegestaan. Wij vernemen niet, of nu deze gemeenten van voornemen zijn om hare vrijheid al dan niet tegenover het kerkbestuur te handhaven.

In zijne toespraak tot eenige Spanjaarden uit Saragossa, aan welke de Paus audiëntie verleende, uitte Leo XIII den wensch: „dat de Katholieken hunne partijtwisten opgeven en den naijver zouden laten varen, om des te meer voor godsdienst en maatschappij werkzaam te kunnen zijn." Er is namelijk groote verdeeldheid onder de Katholieke wereld van Spanje, ten opzichte van de vraag, welke houding men behoort aan te nemen tegenover de woelingen der Carlisten. Tot hiertoe vonden de laatsten hun voornaamsten steun in de Spaansche geestelijkheid.

CORRESPONDENTIE.

Wij ontvingen van een ons onbekend lezer van de *Heraut*, welke zich met de initialen L. U. teekent, eene vriendelijke uitnoodiging om kennis te nemen van de twee jongste nummers van de *Christian*, waarin een verslag gegeven wordt van het optreden van den heer Moody te Oxford en te Cambridge. Wij lezen echter sinds eenigen tijd de *Christian* niet meer. Wat wij van andere zijde omtrent het jongste optreden van den revivalist Moody vernamen, gaf ons geene aanleiding om daaraan een artikel te wijden. Mogen wij bij deze den heer L. U. uitnoodigen, ons de bedoelde nummers van de *Christian* toe te zenden?

WINCKEL.

Zondagsschool.

Uit de Schrift.

HET HUWELIJK VAN BOAZ EN RUTH.

Ruth 4 : 1—22.

Het trouwen ging in die dagen heel wat eenvoudiger toe dan tegenwoordig. Men behoefde geen weken onder de geboden te staan, of met dure rijtuigen naar het stadhuis te rijden en aan vele en kostbare formaliteiten zich te onderwerpen. Wie eene burgerlijke zaak te doen had, ging, op zekeren tijd van den dag, naar de stadspoorte of eene openbare plaats, waar de oudsten der plaats, de plaatselijke overheid, en alle belangstellende burgers te zamen kwamen. Daar werden dan de zaken behandeld, zonder notarissen of dergelijke ambtenaren. De verbintenissen geschiedden mondeling en onder getuigen. En die mondelinge verbintenissen waren krachtiger en vertrouwbaarder dan nu menige, voor geld, opgemaakte acte. Toch had men ook wel eenige ceremoniën of zinnebeeldige handelingen, o. a. het uittrekken van den schoen. Wie zich mondeling tot iets verbond, bevestigde dit met het uittrekken van zijn schoen. Als dat geschied was, was de zaak in orde.

Zoo lezen we ook, dat Boaz opging in de poorte en zich daar nederzette. Toen de naaste losser van Naomi's goed daar ook gekomen was, deed Boaz hem het voorstel om Naomi's goed te lossen. De man was er dadelijk toe bereid. Doch toen hij vernam, dat daar ook aan verbonden was het trouwen van de jonge weduwe, Naomi's schoondochter, maakte hij bezwaar. Dit bezwaar bezwaarde echter Boaz niet, want hij had Ruth lief en wilde wel met haar trouwen. Hij zeide dadelijk tot de oudsten en al het volk: Gij lieden zijt heden getuigen, dat ik aanvaard heb alles, wat van Elimelech geweest is, en alles wat van Chiljon en Machlon geweest is, van de hand van Naomi. Daartoe aanvaard ik mij ook Ruth, de Moabitische, tot eene vrouw, opdat de naam des verstorvenen niet worde uitgeroeid van zijne broederen en van de poort zijner plaats; gijlieden zijt getuigen.

De menschen, die daarbij tegenwoordig waren, waren allen recht blijde, dat deze zaak zoo goed afliep. Zij mochten Naomi en Ruth gaarne lijden, en door het huwelijk van Ruth met Boaz werd Naomi ook weder een vrouw van stand onder de deftige lieden dier plaats. Al het volk, dat in de poorte was, mitsgaders de oudsten, zeiden: Wij zijn getuigen; de Heere make deze vrouw als Rachel en Lea (de beide vrouwen van Jacob) die beiden het huis Israëls gebouwd hebben, en handel kloekelijk in Efratha en maak uw naam vermaard in Bethlehem!

En die wensch van de burgeren is vervuld geworden. De naam van Boaz en van Ruth is vermaard geworden in Bethlehem en bemind in de geheele wereld bij alle menschen, die den Bijbel kennen. Want Obed, de zoon van Boaz en Ruth, is geworden de grootvader van David, den grootsten koning van Israël, uit wiens geslacht de Heere Jezus geboren is.

PUNTEN.

Wij moeten de wetten van de overheid, onder welke wij leven, gehoorzamen en ons aan de gewoonten en gebruiken van ons volk houden, als deze niet rechtstreeks zondig zijn. Als alle menschen zoo oprecht en even openhartig met elkander omgingen als Boaz en zijn bloedverwant, zou er veel minder twist en nijd in de wereld zijn en zouden de rechtsgeleerden het minder druk hebben. De godzaligheid heeft de belofte des tegenwoordigen en des toekomenden levens. Ruth was oorspronkelijk een heidensche vrouw, maar zij was bij Gods volks ingelijfd en de overgrootmoeder van David, de voorvader van Jezus, en dat is zoo geschied omdat de Heere Jezus niet alleen de Zaligmaker der Joden, maar ook der heidenen is.

GISPEN.

Voor Kinderen.

Het bekeerde Hindo-meisje.

In de stad Tinnewelli in Indië stierf eenige maanden geleden een meisje, dat zeker menig Christenkind tot voorbeeld had kunnen zijn, al was zij ook uit Heidensche ouders geboren, en in haar jeugd als heidin opgevoed.

Tien jaar was Gnanavadewoe — dezen langen naam droeg zij — oud, toen haar ouders den Heere leerden kennen en gedoopt werden. Zij begonnen nu ook hun kinderen in de vreeze des Heeren op te voeden. Hun tienjarig dochtertje betoonde al spoedig grooten lust, om van den Heiland telkens meer te hooren. Op 't laatst was zij daarmee niet te vreden, maar wilde ook zelf den Bijbel lezen. Dat ging echter niet gemakkelijk, want zij woonde midden onder de heidenen, en de eenige Christelijke school was anderhalf uur ver. Toch zag Gnanavadewoe niet tegen den langen weg op, maar ging naar de school, en wandelde trouw elken dag dien verren afstand heen en terug. Zoo goed maakte zij het op de school en leerde er met zooveel ijver, dat men haar, toen zij eenige jaren ouder was, naar een andere en hoogere wou zenden. Dit geschiedde ook, maar toen onverwacht haar oudere zuster stierf, moest zij weder tehuis komen.

»Zij hield," zoo verhaalt de man die dit mededeelt, »vooral veel van den Zondag, en bezocht trouw ook de prediking gedurende de week, de Zondagsscholen, en de samenkomsten om te bidden. Tehuis bad zij veel in zich zelf, doch liet het daar niet bij, maar wekte ook haar moeder en zuster op, met haar te zingen en de Schrift te lezen, en toen zij ouder werd leidde zij soms zelf de huiselijke godsdienstoefening.

»De heidensche vrouwen rondom haar zocht zij door woord en werk voor Christus en Zijn gemeente te winnen. Zij scheen als een licht in de heidensche duisternis, die haar omgaf. Zij haatte den leugen, en zelden kwam een onvriendelijk woord uit haar mond. Zij bleef niet alleen trouw aan het goede, dat zij op school geleerd had, maar wies op in de kennis van God en de gehoorzaamheid aan Hem.

Toen dit meisje den leeftijd van 22 jaren had bereikt, kreeg zij plotseling een koorts, die naar geen geneesmiddelen luisteren woû. Zij werd ontrust en bedroefd, en van dag tot dag zwakker. De predikant, de onderwijzer der school en vele goede vrienden uit de Christenen kwamen haar bezoeken. Zij spraken met haar en baden voor haar. Toen werd haar vertrouwen op den Heere weer sterk, en zij verblijdde zich in den Heiland, haar Zaligmaker.

»Houdt vast aan het geloof in Christus", sprak zij tot haar ouders. »Ik ben bereid om te sterven. Ik zal Jezus zien, en bij Hem geheel zalig wezen. Christus is mijn leven; het sterven is mij gewin. Draagt gij zorg, dat gij niet afvalt, maar blijft bij Hem!"

De ouders waren diep bedroefd. Zij hielden veel van zulk een dochter, waren daarbij rijke lieden, en hadden gehoopt dat zij weldra in 't huwelijk zou treden, waar reeds alles toe voorbereid was. Zoo werd er dan nu veel geweend en geklaagd, maar zij troostte zelf de treurenden met de woorden: „'t Is wel droevig, dat ik van u moet scheiden; maar als ik u verlaat is het toch maar om des te eerder tot den Heiland te gaan. Als gij ook sterft en tot Hem komt, zullen wij elkaar wederzien en gelukkig zijn. Daarom treurt niet, gelooft in Jezus en hebt goeden moed!"

Met deze woorden ontsliep zij in den Heer.

De man die dit mededeelt is de predikant van Tinewelli. Hij is zelf een geboren Indiër en heeft het meisje lang gekend, dat even als hij den Heiland lief had en den dienstknecht des Heeren evenzoo. Zulke predikers uit de heidenen zelf, zijn er tegenwoordig vele, en er komen steeds meer. Het is zeer wel mogelijk, dat zij ten slotte nog veel beter geschikt zullen zijn om het Evangelie aan hun landgenooten, die nog heidenen zijn, te brengen, dan de blanken, die toch altijd maar vreemdelingen blijven. Dat zulke »inlandsche" leeraars en onderwijzers even ijverig kunnen zijn als de beste zendelingen, ja, soms nog meer, bleek nog een poos geleden, en ik wil 't u nog vertellen hoe.

Eenige zendelingen waren met een aantal onderwijzers, die bekeerde heidenen waren, bijeen op het Darnley-eiland, dat ge vinden kunt in de Australische zee, in de Torresstraat, dicht bij N.-Guinea. Men sprak er over, om leeraars en zendelingen te laten vertrekken naar het Murray-eiland 1), dat daar dicht bij ligt.

Nu waren er echter eenige weinige Christenen, die op dat eiland woonden, ook tegenwoordig. Zij vonden het zeer ongeraden zoo iets te doen, want", zeiden ze, „ons eiland is zeer gevaarlijk en al wat men daar wil doen zal toch niets geven."

»Maar wat voor groote gevaren zijn er dan?" vroeg men hun.

»Wel", was 't antwoord, „er zijn alligators en slangen en gevaarlijke duizendpooten".

»Stil eens" sprak nu een der inlandsche onderwijzers, opstaande, »zijn er ook menschen?"

»Ja zeker, menschen genoeg! Maar 't zijn zulke vreeselijke wilden, dat gij er niet aan kunt denken onder hen te gaan wonen".

En wat zei nu de bekeerde heiden? »'t Is genoeg. Waar maar menschen zijn daar moeten ook zendelingen heengaan."

En daarbij bleef het. Tepeso, zoo heette de man, die aldus sprak, had begrepen wat de Heere zegt: Predikt het evangelie aan *alle* creaturen!"

De Koning en de bultenaar.

Prins Willem III, de stadhouder der Nederlanden en later ook koning van Engeland, was, gelijk de lezers hoop ik weten, een der grootste veldheeren van zijn tijd, wat van vele Oranjevorsten kan gezegd worden. Wel behaalde hij zelden een schitterende overwinning, maar zijn roem was, dat het den machtigsten vijanden nooit gelukte hem beslissend te verslaan, zoodat hij steeds hen tegenhield, en hun ontwerpen daardoor wist te doen mislukken.

De grootste tegenstander van den prins was Lodewijk XIV, de machtige koning van Frankrijk, die de meest beroemde veldheeren tot zijn dienst had, zooals Condé, Turenne en Luxemburg. (In 1672 maakte ons land met die generaals kennis). De laatste dier drie 1) zag er volstrekt niet uit als iemand, die over groote legers bevel voeren en de dapperste daden verrichten kon, want hij was zoo ineengegroeid, dat hij een grooten bochel op den rug had.

Verscheiden malen hadden de prins, die toen reeds koning van Engeland was geworden, en Luxemburg genover elkander gestaan in de veldslagen bij Fleurus, Steenkerken en Neerwinden. Geen enkele maal kon Willem zijn vijand overwinnen. En toen nu de laatste slag (in 1693) was geleverd, riep de stadhouder toornig uit: »Zal 't mij dan nooit mogelijk zijn dien bultenaar te verslaan?"

De bultenaar hoorde een poos daarna wat de prins gezegd had, doch hij toonde, dat hij niet alleen over soldaten, maar ook over zijn geest heerschen kon, wat wel zoo moeielijk is. Want hij zei eenvoudig: »Hoe weet de prins dat ik een bochel heb? Hij heeft nog nooit mijn rug gezien."

Eenige jaren gingen voorbij. Op zekeren dag sprak Willem, die toen in Engeland was, met eenige buitenlandsche officieren, die hem bezochten, onder anderen ook van Luxemburg. Een der officieren, die wel wist hoe dikwijls de koning en de veldheer elkaar fel bestreden hadden, sprak, om Willem te vleien, gedurig er van, dat Luxemburg in den oorlog veel *geluk* had gehad. Van des veldheers groote bekwaamheden zei hij echter niets.

Nu haatte Willem de vleiers zeer. Toen daarom de anderen evenzoo begonnen te praten, richtte hij zijn scherpe blikken op hen en sprak:

»Mijnheeren! de hertog van Luxemburg is al te lang gelukkig geweest, om niet nog iets meer dan alleen gelukkig geweest te zijn."

De heeren zwegen dadelijk. Ze begrepen dat Willem wel in wrevel tegen zijn vijand iets zeggen, maar ook diens groote gaven naar waarde erkennen kon.

BERICHT.

Het raadsel, dat den laatsten keer werd opgegeven, heeft al aanstonds menig hoofd aan 't werk gezet. Goed is het antwoord, gegeven door D. H. te D. (in Z.-Holl.) en W. (of H.) te D. (in Utrecht). We vermelden dit nu reeds, wijl de laatste inzender zegt: »'t Zal mij en velen kinderen om mij heen groot genoegen doen te vernemen, of dit antwoord juist is." De overige lezers zullen 't echter wel niet kwalijk nemen, als we 't er vooreerst maar niet bijzetten.

HOOGENBIRK.

Varia.

De gereformeerden.

De broeder, bedoeld in den *Heraut* van 5 November, stemt toe, dat de bewering van professor Valeton, dat, met geen enkel resultaat van historische critiek, ons Christelijk geloof staat of valt, door en door ongereformeerd is, leidt tot een *bodemloos subjectivismus* (door mij hier vertaald door: eigenwijsheid), maar hij meent, dat Dr. Kuyper — dien hij bewondert, hoogacht en liefheeft — toch volstrekt geen recht heeft, om Valeton op eene lijn te stellen met Kuenen c. s., omdat Valeton gelooft wat wij ter zaligheid noodig hebben, en een broeder in Christus is. De wijze, waarop Dr. Kuyper tegen de ethischen strijdt, bewerkt bij vele *Heraut*lezers, dat ze, broeders in Christus als Valeton, als ongeloovigen beschouwen en verwerpen.

De engelen Gods daarentegen zouden zich verblijden, wanneer Dr. Kuyper voor de heele moderne kliek aantoonde, dat mannen als Valeton niet bij de modernen, maar wel zeer zeker bij de geloovigen behooren.

Zeer ernstig vermaant mij deze schrijver, om toch het mogelijke te doen, om Dr. Kuyper van zijne wijze van strijdvoeren, die verbittert, verdeelt en verdacht maakt, terug te brengen.

Nu, ik denk dat Dr. Kuyper niet alles zal goedkeuren wat hij geschreven heeft; van harte wenscht ook in den strijd meer gelijkvormig te worden aan den Heiland, en dat kan wel, wanneer ernstig voor hem gebeden wordt en men hem steunt in de zware taak, waartoe hij geroepen is.

Maar weten de vrienden, die zijne wijze van doen afkeuren, eigenlijk wel, wat zij begeeren.

Immers dit: dat gereformeerden in hun eigen kerk broederlijk samenwerken met hen, die, naar hunne overtuiging, het fondament ondermijnen, waarop de gereformeerden bouwen.

Is het redelijk dat te verlangen? Is het redelijk, die gereformeerden uit te maken voor allerlei akeligs, wanneer zij tegen het ondermijnen en de ondermijners, voor zoover deze zich openlijk uitgesproken hebben, den volke waarschuwen?

Laat ons toch eenvoudig en waar zijn. De Vrije Schotsche kerk heeft den hoogleeraar Robertson Smith ontslagen. Alle besliste Bijbelsche menschen keuren dat goed; en als zij konden, zouden ze, om zijner zielswil, dien hoogleeraar eerst vermanen en dan onder censuur brengen.

Is het redelijk te verlangen, dat die menschen anders zullen denken, wanneer het een Nederlander geldt? Dat is onredelijk.

Voor mij hangen de ordeningen des hemels en der aarde aan Gods Woord, aan hetgeen geschreven is, en dat vervuld moet worden.

Torn aan dien Bijbel, en ik acht u, al meent gij 't nog zoo goed, een vijand van God, van kerk en staat en huisgezin.

Nu zeggen de ethischen, dat zij dat niet doen, maar laten drukken dat er mythen, sagen, legenden en tegenstrijdigheden in den Bijbel zijn. Zij verwerpen eenvoudig wat zij meenen dat niet waar of niet juist is.

Al zweeg nu Dr. Kuyper, en alle mond van wetenschap met hem, dan zou er toch een strijd tegen de ethischen zijn, ernstiger dan tegen Rome en Spanje, omdat deze laatsten ten minste den Bijbel als Gods Woord erkenden, in den zin zooals de Christenheid dat steeds gedaan heeft.

De broeder, hierboven bedoeld, beklaagt zich, dat de wijze, waarop Dr. Kuyper strijd voert, verbittering, verdeeldheid enz. verwekt, en dat hij zoovelen, die even sterk als hij tegen de ethische leeringen zijn, met de ethischen over één kam scheert.

---

1) Zijn naam was eigenlijk Hendrik Montmorenci, e rtog van Luxemburg. Hij leefde van 1628 tot 1695.

1) Spreek uit *Murrée*.

Kalender.

ZONDAG 3 December.

Die de zonde doet, is uit den duivel; want de duivel zondigt van den beginne. Hiertoe is de Zoon van God geopenbaard, opdat Hij de werken des duivels verbreken zou. Een iegelijk, die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren.
1 Joh. 3 : 8 en 9.

MAANDAG 4 December.

De zuivere en onbevlekte godsdienst voor God en den Vader is deze: weezen en weduwen bezoeken in hunne verdrukking, en zichzelven onbesmet bewaren van de wereld.
Jac. 1 : 27.

DINSDAG 5 December.

Het Woord des Heeren blijft in der eeuwigheid: en dit is het woord, dat onder u verkondigd is.
1 Petrus 1 : 25.

WOENSDAG 6 December.

En ik zag de dooden, klein en groot, staande voor God; en de boeken werden geopend: en een ander boek werd geopend, dat des levens is; en de dooden werden geoordeeld uit hetgeen in de boeken geschreven was, naar hunne werken.
Openb. 20 : 12

DONDERDAG 7 December.

Och, dat mij iemand vleugelen, als eener duive, gave! ik zou henenvliegen waar ik blijven mocht.
Psalm 55 : 7.

VRIJDAG 8 December.

Ziet, ik kom als een dief. Zalig is hij, die waakt en zijne kleederen bewaart, opdat hij niet naakt wandele en men zijne schaamte niet zie.
Openb. 16 : 15.

ZATERDAG 9 December.

Wij zien, dat zij niet hebben kunnen ingaan vanwege hun ongeloof.
Hebr. 3 : 19.

Ditzelfde is mij dikwijls verweten, en dan werd er altijd het verwijt van liefdeloos oordeelen bijgevoegd.

Maar laat de geschiedenis oordeelen. Wij waren kinderen van de Réveil (de opwekking sedert den Belgischen oorlog); wij werkten vriendelijk samen aan in- en uitwendige zending. Wie brachten de verdeeldheid, de verbittering, de twisten? Immers, de ethischen. Zij waren het, door wie de vergadering van Christelijke vrienden te Amsterdam uiteenspatte. Zij brachten telkens leeringen voor den dag, die ons diep in de ziel griefden; tot zelfs de verdediging van zichtbaar centraal gezag in de kerk toe, hoorden wij in Den Haag op den kansel bepleiten. En wie steunden deze mannen, die, met ontzaglijken ernst, ons een voor ons idealen Christus, een Bijbel vol mythen en onwaarheden, een kerk der toekomst, een volksgeest van Israël enz. brachten? Wie voegden zich bij hen en doen het nog? Eilieve, immers zij, die doorgaan onder den naam irenischen?

Scheren wij ze over één kam, of hebben ze eenvoudig het gereformeerde volk, dat naar degelijke voeding verlangde, alleen gelaten en zich in den kerkelijken strijd aan de zijde der ethischen geschaard?

Wat moest daarvan het gevolg zijn? Immers dat zij, die nog vasthouden aan de Gereformeerde belijdenis, vanzelf gedrongen werden naar de uitersten der Gereformeerden. Ik spreek het openlijk uit, dat, wanneer ik kiezen moet tusschen de theologie der ethischen en die van wijlen Ledeboer, ik nog liever met den laatste mijn leven lang de psalmen van Datheen zou zingen. Waarom? Omdat de laatste den Bijbel ongeschonden laat en den eerste dien Bijbel, als bevattende mythen, sagen en legenden, voor mij waardeloos maken.

Waarlijk, wij begeeren niets anders dan ons Bijbelsch Christendom te houden zooals onze vaderen het beleden hebben. En vanzelf voegen allen zich bijeen, die dat willen, al verschillen ze onderling zoover als Van der Groe en Egeling.

Aan het twisten en de verdeeldheid komt dadelijk een einde, wanneer de ethischen afstand doen van vreemde leeringen, en zij en de irenischen eenvoudig en hartelijk met ons partij kiezen voor de Gereformeerde belijdenis, voor de kerk onzer vaderen.

Men noemt dit terugkeeren tot een toestand, die voorbij is, en beweert dat God dat niet wil. Maar de Hervorming wilde niet anders dan terugkeeren tot het oude Apostolische Christendom. Wij meenen, dat de gereformeerde belijdenis nog de zuiverste uitdrukking van dat Christendom is, die wij kennen.

Toon eenvoudig, bevattelijk in een Catechismus aan, waarin wij zijn vooruitgegaan, waarin wij de Apostelen beter hebben leeren begrijpen, en al Gods kinderen zullen u begrijpen. Maar dat gaat eenvoudig niet, omdat hetgeen men als vooruitgang prees, bij onderzoek blijkt geen steek te houden.

De meergenoemde broeder, roept mij op, om tegen de lijdelijke gereformeerden te velde te trekken, tegen hen, die altijd de Voorbeschikking op den voorgrond stellen en in den grond der zaak zijn tegen Zending, Zondagsscholen enz. Zijn groote grief tegen Dr. Kuyper is, dat hij deze mannen sterkt in hun hoogmoed en ziekelijkheid.

Hij zou vrede hebben met Dr. Kuyper, wanneer deze zijn zwaard even goed rechts als links liet nederkomen. Vooral tegen de zonden der gereformeerden, en tegen schrijverij als van Ds. Westhoff, is hij fel.

Laat ons deze dingen kalm onder de oogen zien. Reeds tijdens de Dordtsche Synode was het ziekelijk op den voorgrond stellen der Voorbeschikking bij zeer velen te beklagen. De Dordtsche Synode heeft er tegen gewaarschuwd en aanbevolen er tegen te prediken, dat het volk vooral in schuiten enz. sprak over de Voorbeschikking.

Dat is een oude kwaal. Maar de Synode keerde zich niet af van die mannen; sloot ze niet uit als nachtschool. Da Costa zeide altijd: de leer der verkiezing is als het rustbed der geloovigen. Een bed echter zet men niet voor de huisdeur, maar in de slaapkamer. Ziekelijke lijdelijkheid is zóó anti-gereformeerd mogelijk. In de zonde leven, en dan roemen in de leer, is een gruwel.

Maar in trouwe, is er een beter middel tegen ziekelijkheden, dan eene goede gereformeerde Universiteit? Omdat onze universiteiten zoo weinig door en door wetenschappelijke Christenen geleverd hebben, konden allerlei geesten in de gemeente optreden, die geen tegenwicht vonden in een godzaligen burgemeester, doctor, notaris en andere notabelen. Waar deze godzalig zijn, houdt een ziekelijk predikant het niet uit.

Degelijk gereformeerd hooger onderwijs, met aankweeking van godzaligheid, kan, menschelijk gesproken, het geneesmiddel zijn; en wanneer nu lijdelijken ons daarin willen steunen en irenischen niet, waren wij toch wel dwaas, de lijdelijken voor 't hoofd te stooten en de irenischen te prijzen.

Ook Zending, Zondagsschool enz. bloeien op den duur niet zonder eene gezonde kerk. Maar men maakt zich een schrikbeeld van sommige orthodoxen. In de stijfste gemeenten ben ik op mijne reizen voor de Zending vriendelijk ontvangen, en de collecten overtroffen soms verre mijne verwachting.

Wat Ds. Westhoff betreft, het kan zijn dat hij alleen met Christelijke gereformeerden, als wijlen Ds. Joffers, in aanraking is gekomen en daardoor onbillijk jegens hen geworden is. Ds. Joffers weigerde, met broeder Capadose en mij te bidden. Hij meende dat dit niet kon, omdat de Hervormde kerk voor hem Babylon was, en hij voor dit Babylon niet kon bidden. Maar zulke geesten zijn er ook onder hen, die nog leden zijn der Hervormde kerk.

Zoo zijn *de* Christelijke gereformeerden niet. Zoo ik ergens, op mijne reizen, broeders in den Heer heb gevonden, dan onder de Christelijke gereformeerden. Wij waren 't hartelijk eens, al verschilden wij van gevoelen over de Herv. kerk.

Voor mij is de kerk verlaten: tucht oefenen in het groot; dat lichaam afsnijden, als niet behoorende tot het lichaam van Christus. Dat heb ik zelfs te Batavia niet durven doen, toen daar de kerk nog vrij wat erger was dan de kerk in Nederland. Afsnijden is niet moeielijk, maar zeker te zijn, dat de Heere Jezus daarop zijne souvereine goedkeuring geven zal, schijnt mij zeker. Ik heb die zekerheid niet. Des te zekerder weet ik, dat geloovigen bij de Hervormden en bij de Christelijke gereformeerden één moeten zijn.

I. ESSER.

Kerkelijke berichten.

Drietal:

NED. HERV. KERK.

Franeker: J. W. Kosters te Neede, J. C. Pool te Oudorp N.-H. en A. A. v. Otterloo te Olst.
Rotterdam: G. H. van Kasteel te Kollum, F. Lion Cachet te Valkenburg en G. Ringnalda te Olpebroek.
Balk: J. H. Guldenarm te Vnursche, J. Enderle te Scharnegoutum en J. Michelman te Leidschendam.

CHR. GER. KERK.

Gouda: Boss te 's Gravesande, Thijssen te Dordrecht en Westerhuis te Terneuzen.
Baflo: F. Moet te Siddeburen, v. d. Veen te Pieterburen en M. Hummelen te Enumatil.

Bedankt Toezegging van beroep:

NED. HERV. KERK.

Kortenhoef, H. ten Kate, cand.

Beroepen:

NED. HERV. KERK.

Sloten (Fr.) S. Sleeswijk Visser, cand. te Lemmer.
Gouderak, W. E. Noordink te Hagestein.
Borselen bij Goes, S. Sleeswijk Visser te Lemmer.
Oudshoorn en den Gnephoek, A. E. van Deinse, te Naaldwijk.
Overlangbroek, H. J. Hulscher, cand. te Utrecht.
Lienden E. E. Gewin te Renkum en Heelsum.
Oud-Beierland, E. G. A. van Hoogenhuyze te Dordrecht.
Meppel, J. H. Wensinck, te Aarlanderveen.
Herkingen op Flakkee, H. J. L. Poort, cand. te Rotterdam.
Oude- en Nijehorn, J. J. Keizer te Terwispel.
Baambrugge, H. Bax te Doornspijk.
Ezinge, H. Rutgers te Terhorne.
Marum, H. Ebbinge te Boyl.
Surhuizum, J. P. Hattink te Harderwijk.
Oud-Vossemeer, Ph. Peter te Ginneken.
Rouveen, J. J. A. Ploos van Amstel te Reitsum.
Dinteloord, G. W. Locher te Aalst.
Franeker, J. W. Kosters te Neede.
Purmerland, J. F. Ternooy Apel cand. te Amsterdam.
Bovensmilde, H. J. L. Poort, cand.
Voorburg, G. J. van Lindonk te Heemstede.
Leek, H. S. Speckman te Haulerwijk.
Balk, J. H. Guldenarm te Vuursche.

CHR. GER. KERK.

Yerseke, P. van Vlaanderen te Westmaas.
Genemuiden, A. Brouwer te Huizen.

Aangenomen:

NED. HERV. KERK.

Delfshaven, H. G. Ubbink, te Gaast en Venwoude.
Bieselinge en Eversdijk, J. C. Sikkel, cand.
Wapenvelde, B. ten Kate, cand. te Avereest.
Leiden, J. J. van der Lip te Harderwijk.
Heinkenszand, J. C. IJ. Bussingh de Vries te Zu.dzande.
Heerjansdam, B. J. van Heyningen, cand. te 's Gravendeel.
Amsterdam, B. van Schelven te Haarlem.
Amsterdam, A. E. van der Dussen te Bennekom.
Hurwenen, J. H. M. G. Wolf, cand.
Oost-Kapelle bij Middelburg, S. F. Sleeswijk Visser, cand. te Lemmer.

VRIJE GER. GEM.

Nieuw-Amsterdam, J. van den Broek te Gouda.

Bedankt:

NED. HERV. KERK.

Rotterdam, Van Schelven te Haarlem.
Bovensmilde, J. J. Hoekstra, cand.
Wageningen, E. E. Gewin te Renkum en Heelsum.
Goudswaard, J. C. Sikkel. cand.
Warns c. a., S. F. Sleeswijk Visser, cand. te Lemmer.
Baarland en 's Heerenhoek, B. J. ven Heijningen, cand. te 's Gravendeel.
Vroomshoop, H. ten Kate, cand. te Avereest.
Etten en de Hoeven, H. L. Kroon te Oudelande.
's Heer-Abts- en Sinoutskerke, L. A. F. Creutzberg te Oosterland op Duiveland.
Baambrugge, E. A. Lazonder te Zegveld.
Sloten (Friesland), Nijega (H. O. en Noordwolde en Hiaure, S. F. Sleeswijk Visser, cand. te Lemmer.
Blokzijl, J. Heringa, te Tjerkgaast.
Borsele bij Goes, S. Sleeswijk Visser, cand. te Lemmer.
Kortenhoef bij Hilversum, H. ten Kate, cand.
Dirksland, A. van Griethuysen te Oppenhuizen.
Harderwijk, J. Vermeer Az. te Zwolle.
Willemstad, Karsen te Overlangbroek.
Angerloo, P. J. Steenbeek H.Gz. te Lochem.
Monnikendam, A. E. Lazonder te Zegveld.
Driesum, J. Langhout te Anjum.
Wetsinghe-Sauwert, J. Langhout te Anjum.
Maassluis, P. G. Datema te Weesp.
Aagtekerke, J. H. M. G. Wolf, cand.
Sirjansland, W. Petri te 't Woud, bij Delft.
Koedijk, J. Helder te Wijnaldum.

CHR. GER. KERK.

Lamond (N.-Amerika), E. Seegers te Lioesens.
Beekbergen, O. C. Doornbos te Zeist.
Genemuiden, Van der Vegt te Heerde.

Het beroep naar de Waalsche gemeente te Rotterdam is door Ds. Luti te Middelburg aangenomen.

Advertentiën.

Heden overleed zacht en kalm in den ouderdom van ruim 66 jaren, mijn geliefde Echtgenoot ROBERT KARSIENS WOLTJER. Het leven was hem Christus en daarom het sterven gewin. Op den Sabbathdag ging hij de eeuwige ruste in van Gods kinderen.

Mede namens Kinderen en Behuwdkinderen,
Wed. R. K. WOLTJER—LUSTHOF.
Groningen, 19 Nov. 1882. (584)

Nota Bene! Nota Bene!

Onze geliefde Broeder SPILLENAAR, bekomt uit de vier winden van den Nederlandschen hemel, zoovele en velerlei aanvragen tegelijk, om zijne Egyptische mededeelingen, dat wij in **werkelijk gedrang** zijn.

De haan op den toren van Ermelo draait wel nog, als van ouds, met alle winden, maar wij blijken onvermogend om **zóó snel** ons te bewegen, als wel de bescheiden aanvragers meenen, of de commandeurs bevelen.

In Christelijke bescheidenheid, daarom dit woordje aan alle briefschrijvers, in zake Egypte-Zending, met beleefd verzoek om ietwat **wintergeduld** te oefenen, daar ons uitstel nooit op afstel doelt.

In de broederlijke liefde bevlijtigen wij ons, om aan alle billijke begeerten te voldoen, èn van tijden en gelegenheden, tijdig bericht te zenden, wèlgelegen, aan dèsbehoorend adres.

Namens den Zendingraad,
H. W. WITTEVEEN.

Kerkorgel te Koop voor f 2000.

Dagelijks te bespelen en te bezichtigen in de **oude** Parochiekerk te Vinkeveen (Prov. Utrecht). Inlichtingen bij MAARSCHALKERWEERD & ZOON, Orgelfabriek te Utrecht.

Vrienden en Vriendinnen

van onzen Heiland, het **Kerstfeest** nadert. Gij hebt mij verleden jaar zoozeer verblijd met toezending van lectuur, ter verspreiding onder de jonge en oudere bevolking dezer volkrijke Veenkolonie.

Mag ik U verzoeken mij nog eens op die wijze te verblijden? (572)

Met heilbede,
Uw Dv. Dien. en Vr. in Christus,
P. H. R. HUYGENS,
Krim-Gramsbergen. *Evangelist.*

DE KERKVOOGDEN

der Herv. Gem. te Waarder c. a., bevelen den heer **J. VAN GELDER, Orgelmaker te Leiden,** vrijmoedig en dringend aan voor het vervaardigen van Kerkorgels, daar het Orgel door Z.Ed. in hunne kerk gebouwd, een sieraad in vorm mag heeten, en, volgens het oordeel van den heer RICHARD HOL, alle billijke eischen met het oog op den prijs gesteld, verre overtreft.

K. BREEDIJK, *Voorzitter.*
(586) J. VAN INGEN, *Secretaris.*

Amerikaansche en Seraphine ORGELS,

uit de meest beroemde fabrieken, steeds in RUIME KEUZE voorhanden, van af f 80.

M. J. Radius.
Hartenstraat 11, Amsterdam.

Heden is compleet verschenen bij C. VAN BENTUM, te Utrecht:

De 2e herziene en vermeerderde druk van de

GESCHIEDENIS
DER
CHRISTELIJKE KERK,
door **F. VAN KOOY.**

Dit werk bevat 614 en XXXI blzn. en is voorzien van een uitvoerig Register. (587)
Prijs *f* 4.—. In linnen band *f* 4.50.

GODSDIENSTIGE BLAADJES.

Uitgegeven bij C. VAN BENTUM, te Utrecht.

Heden zijn verschenen:

No. 572. HET KERSTFEEST IN HET RAUHEHUIS. No. 573. HET BAL OP DEN OUDEJAARSAVOND. No. 574. DE KERSTPSALM UIT JOHANNES III. No. 575. DE VERHARDE ZONDAAR. (*Een woord voor het Oudejaar*).

Van vroegere jaargangen zijn nog voorhannen:

No. 232. EEN VERRASSEND KERSTLIED. No. 233. HET KERSTFEEST IN DEN WINTER. No. 328. DE GODMENSCH. (*Bij Bethlehems kribbe*). No. 380. EEN VERHAAL VOOR HET KERSTFEEST. No. 382. »WAREN DIE LIEVE KERSTDAGEN MAAR WEÊR VOORBIJ!" No. 383. BETHLEHEMS STER IN DEN OUDEJAARSNACHT. No. 524. SNEEUW OP HET KERSTFEEST. (*Boer Maarten en zijn mesthoop*). No. 525. WAT STAAT DAAR MINA? No. 526. EEN BLAADJE VOOR 'T KERSTFEEST. No. 236. »WAT IS UW WENSCH?" No. 237. DE OUDEJAARSAVOND. No. 330. HOE HET EENS WERKELIJK OUDE EN NIEUWE JAAR WERD. No. 381. ONS ALLER VERJAARDAG. No. 479. BANKROET. (*Een woord voor oud en jong bij het wisselen van den tijdkring*).

Elk lid ontvangt voor *f* 1 in 't jaar 144 blaadjes, *franco* per post met 20 Ct. verhooging (voor francatuur), en die 10 *nieuwe leden* aanwint, ontvangt een premie van 1000 *gesorteerde* blaadjes (waarde *f* 6).

Gesorteerde pakjes, ieder van 500 Ex. (20 verschillende Nummers), verkrijgbaar à contant, **buiten den Boekhandel**, à *f* 3. Franco per Post *f* 3.25.

Bij den Uitgever **J. H. KRUYT**, te **Amsterdam**, is ter perse om binnenkort te verschijnen:

Het Kerkverband der Nederl. Geref. Kerken,

gelijk dat gekend wordt uit de handelingen van den Amsterdamschen Kerkeraad in den aanvang der 17e eeuw.

REDE, gehouden bij het overdragen van het Rectoraat der Vrije Universiteit, den 20sten October 1882,
DOOR (559)
F. L. RUTGERS,
Theol. Dr. en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid.

Met AANTEEKENINGEN en AKTENSTUKKEN.

B. VAN DER LAND'S KUNSTHANDEL,
Kalverstraat E 124, Amsterdam.

RUIME KEUZE in **Staalgravuren** en **Photographieën** van godsdienstigen aard.
FRAAIE COLLECTIE **Geïllustreerde Teksten** in alle talen en verschillende formaten.
GEZICHTEN uit het **Heilige Land,** in gewone Photographieën en Stereoscoopplaten.
PORTRETTEN van **Predikanten** en **Kerkvaders**, enz. (524)

Nieuwe uitgave aan KEMINK & ZOON te *Utrecht:* (585)

J. J. VAN OOSTERZEE,
Uit mijn Troostbijbel.
Iets voor stillen in den lande.
Prijs ingenaaid *f* 1.90. Gebonden *f* 2.40.

Uitgave van de Vereeniging ter bevordering van Christelijke lectuur.

Wilt gij gezond worden?

Eene bijdrage tot Christelijke zielszorg.
DOOR
OTTO FUNCKE.
Prijs f 2.25. In stempelband f 2.90.
(569) *De Uitgevers,*
Amsterdam. **HOVEKER & ZOON.**

KERSTFEEST.

JAN HAAN, Uitgever te *Delfzijl*, levert gratis eene lijst van zijne **Zondagsschool-uitgaven.**

Op deze lijst komen voor 57 diverse boekjes van 5—25 Cent. Ter kennismaking kan men een exemplaar van deze 57 boekjes voor *f* 2.50 franco ontvangen, mits franco inzending van een postwissel voor dat bedrag.

Wie degelijke boekjes voor Prijsuitdeeling verlangt, haaste zich een stel à *f* 2.50 te ontbieden. (589)

KERSTFEEST.

Bij den Uitgever **J. DEN BOER** te **Breukelen**, zijn vanwege het Traktaatgenootschap »Filippus" verschenen:

Treffende Bijzonderheden uit de Geboortegeschiedenis der Christ. Geref. Kerk f 0.20; 100 Ex.	*f* 12.—
A. LITTOOIJ, Het werk van den Heiligen Geest in zaligen van zondaren.	» 0.20
J. F. BULENS, Een praatje over de Kermis met een paar Boerenjongens, f 0.04; 100 Ex.	» 2.40
Gelooven op Gezag. Dat mag. . . ?	» 0.04
Paaschliederen.	» 0.04
Hemelvaart- en Pinksterliederen	» 0.04
G. HEMKES, De zegen Gods op het woord van een zijner knechten.	» 0.05
Het einde des Tijds.	» 0.05
De weg naar Huis, Gedachten en aanwijzigingen aangaande de reis naar den Hemel.	» 0.06
Dina's Kijkje (Tweede druk).	» 0.05
S. A. v. D. HOORN, Ons Paaschlam.	» 0.08
Drie belangrijke sterfbedden	» 0.06
Aanplakbiljetten over den dag des Heeren (groote).	» 0.06
Aanplakbiljetten over den dag des Heeren (kleine).	» 0.03
Aanplakbiljetten over de Kermis (groote).	» 0.06
» » » » » (kleine).	» 0.03
Genade voor den grootsten der zondaren.	» 0.05
Avondlied f 0.02; 100 Ex. f 1.20; 500 Ex.	» 5.40
Lentelied f 0.20; 100 Ex. f 1.20; 500 Ex.	» 5.40
De landheer, de koopman en de oude Sam, of de kracht van Gods Woord.	» 0.02
Johannes Huss en Hiëronymus van Praag.	» 0.02
De zegen eener vrijmoedige belijdenis.	» 0.02
Zijt gij zeker dat gij behouden zijt?	» 0.02
Kan een soldaat Christus belijden?	» 0.02
Zonder God. Een verhaal van de bekeering eens godloochenaarf, door hemzelven beschreven.	» 0.02
Deze laatste 8 boekjes zijn de 100 Ex. f 1.20; 250 Ex. f 2.80; 500 Ex. f 5.40; 1000 Ex.	» 10.—
Het gebed van den vloeker.	» 0.01
Bovenal Jezus, (voor jonge lieden)	» 0.01
De Doop	» 0.01
Calvijn en de kerkelijke tucht	» 0.01
De Zondag	» 0.01
In gevaar	» 0.01
Een woord ter waarschuwing van jongelingen en jongedochters	» 0.01
God laat zich niet bespotten	» 0.01
Deze laatste 9 traktaatjes zijn de 100 Ex. 60 ct. 250 Ex. f 1.40; 500 Ex. f 2.70; 1000 Ex.	» 5.00
Een lied voor de Jongelingsvereeniging	½ Ct.
De Schuilplaats	½ »
Gewogen	½ »
De Blinde.	½ »
Bedrogen	½ »
Wanneer zal ik sterven?	½ »
Deze laatste 6 traktaatjes zijn de 100 Ex. 30 ct. 250 Ex. 70 ct. 500 Ex. f 1.35; 1000 Ex.	» 2.5

Is aan de **Weezendrukkerij** verschenen en alom te bekomen, de TWEEDE druk van:

HET HARPJE,
VERVOLG OP
DE LOFSTEM.
Twee-, Drie- en Vierstemmig Zangboekje.
DOOR
J. C. DE PUY,
Hoofdonderwijzer te Sexbierum.
(549) P. J. MILBORN,
NIJMEGEN. Uitgever.

Godsdienst-onderwijs.

A. VAN DEN BERG.

Bijbelsche Historievragen. Vijf-en-vijftigste druk. *f* 0.25.
Bijbelsche Historievragen, verkort. Negende druk. *f* 0.15.
De kleine Bijbelsche Historievragen. Een vraagboekje voor jonge kinderen, door C. E. VAN KOETSVELD. Vierde druk. *f* 0.12.

Deze Vraagboekjes, waarvan het eerstgenoemde vóór ruim eene eeuw werd opgesteld, zijn in aangenamen, begrijpelijken vorm geschreven, zoodat het gebruik bij het onderwijs bij uitstek gemakkelijk is. De talrijke herdrukken leveren het bewijs, dat de Leerwijze van VAN DEN BERG nog steeds door zeer velen op hoogen prijs gesteld wordt. De inhoud is onveranderd behouden, alleen de taal en spelling zijn volgens de tegenwoordige regelen gewijzigd. Heeren Predikanten en Godsdienst-onderwijzers, die er kennis mede willen maken, staat, door tusschenkomst van hun gewonen Boekverkooper of op directe aanvraag aan de ondergeteekenden, een present-exemplaar ten dienste.

(755) *De Uitgever,*
P. GOUDA QUINT,
Arnhem. Firma IS. AN. NIJHOFF & ZOON.

VRIJE UNIVERSITEIT.

De ondergeteekende, **Thesaurier** der **Vereeniging** voor **Hooger Onderwijs** op **Gereformeerden grondslag**, bericht met hartelijken dank de ontvangst van de volgende bijdragen, ingekomen voor de Vrije Universiteit in de week van 20 tot 25 November 1882:

Van den heer H. Gijsman, Correspondent te Leiden, aan contrib. f 227.47½, gift van de dames K. f 5, samen f 232.47½; van den heer J. Ph. Zuidam, Correspondent te Zaandam, aan contrib. f 62; van den heer H. de Vries Oosterveen, Correspondent te Meppel, aan contrib. f 110; van Ds. J. J. Ruys te Mijnsheerenland, aan contrib. f 18; van den heer H. Z. de Buisonjé, Correspondent te Den Helder, aan contrib. f 20; van Ds. J. M. Rutte, predikant te Huizen f 5; van Ds. A. J. Loois, predikant te Aalsmeer, uit de catechiesatiebus f 10; van den heer W. Wolzak, Correspondent te Alkmaar, netto opbrengst coll. bij gelegenheid eener voordracht, gehouden door Ds. B. van Schelven, predikant te Haarlem f 9.38½; van een Gymnasiastencollege uit Sneek f 4; van den heer D. Hoogvliet, bouwman te Rockanje, contrib. f 10; van Ds. J. A. P. Ris Lambers, Correspondent te Barneveld, aan contrib. en opbrengst coll. te Kootwijk f 120.26; van Ds. B. van Schelven, Provinciaal Secretaris van Noordholland te Haarlem, contrib. f 200, 3 giften te zamen f 19.10, samen f 219.10; van den heer A. Heusinkveld te Enschedé aan contrib. f 86; van den heer J. C. Fabius, Correspondent te Delft, aan contrib. f 273; van den heer G. ter Meulen, Correspondent te Gorsel, aan contrib. f 96.50; van Ds. A. H. de Klerck, Correspondent te Weesp, aan contrib. f 9.91½. Totaal f 1,285.63½.

J. J. GLINDERMAN,
Keizersgracht 588, Amsterdam.

Nederl. Vereeniging voor Israël, Hiërosolyma, Capta en het blaadje »De Ladder Jakobs".

Ontvangen door de heeren Joh. Mokkelencate en H. Witzand te Almelo, een deel der nalatenschap van wijlen mej. G. J. Wanschers, overleden te Almelo f 344.80; voor de L. J. door den heer A. van der Valk te Vlaardingen f 3.50; door den heer J. Steenbergen te Wommels f 10.

Nederl. Geref. Zendingsvereeniging, en Afd. Heidenpenning.

Ontvangen door Ds. N. Warmolts te Sexbierum, de coll. bij het dankuur voor het gewas f 33; door R. t. C. te Zutfen, van B. C. H. te Z. f 10; van eenige vrienden f 9, te zamen f 19; van N. N. te O. f 80; door de heeren Joh. Mokkelencate en H. Witzand te Almelo, een deel der nalatenschap van wijlen mej. G. J. Wanschers, overleden te Almelo f 344.80; door den heer J. Meynen te Groningen f 16.78; door mej. Johanna Elffers te Haarlem f 10; uit het Zondagsschoolbusje van den heer Jan Bakker Az. te Burg op Texel f 2.50.

Onder hartelijke dankbetuiging voor bovengenoemde bijdragen, blijft de Christelijke Zendingsarbeid dringend aanbevolen in de werkdadige liefde van allen, die in de uitbreiding van Gods Koninkrijk onder Israël en de volken, die verre en nabij zijn, waarlijk belang stellen, en gaarne hulp verleenen om hun de zaligheid te verkondigen, die daar is in Christus Jezus onzen Heer.

Amsterdam, J. H. STOOVÉ,
Warmoesstraat, 60. *Algem. Penningmeester.*

SCHOTSCHE ZENDINGSKERK.

GODSDIENST-OEFENING.

Zondagmorgen, te 10 uren, A. VAN OS.
Zondagavond, te 6 uren, Openbare Samenkomst, waarbij verschillende Sprekers zullen voorgaan, met medewerking van het Kinderzangkoor »Immanuel."
Woensdagavond, te 8 uren, Vergadering met de Proselieten.

Gedrukt ter KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE STOOMDRUKKERIJ, Warmoesstraat 106, Amsterdam.